

יעיש אוחנה, אליהו הנביא ר'פתחו של גן עדן'

הדרך לגן עדן

בשנת 1979, כמחצית העשור לאחר כינון 'בית רבי דוד ומשה', הפין יعيش אוחנה, עובד ניוקון במוועצת בית שאן, הוזעה לצייר ובה סיפר כי גילתה את פתחו של גן עדן בחצר ביתו שבשיכון ר' בעיריה. גם במקרה זה החל הנילוי בסדרת תלוכות, שבמהלכם חשב צדיק נעלם, שאחר כך התגלה כאליהו הנביא, את זהותה אחרת. לפני שנדרן בבסיס האישי של התתגלות, ראי להודניש כי היא ניזונה מהומרים תרבותיים מודרניים. מסורת אגדית הנזכרת בתלמוד בשם ר' ריש לקיש קובעת כי גן עדן, אם בארץ ישראל הוא בית שאן פתחו.¹ מסורת זו, שנבעה מן הסתם מסורות אדרתו של האוזר, משפע פימז' ומשפע יבולז', נשמרה במקורות כתובים במשן הדורות (וילנא, השלייז). אורלם החיבור שבין העבר הפייטי המפואר לעירית הפיתוח החדשנית, עמוסת הקשיים הכלכליים והחברתיים, רחוק מלחיות מובן מאליו, בלשון המטעטה. אל הויקה שבין המקומות הקדושים החדשניים והפריסריה העירונית של ישראל, שנזכרה בפרק הקודם, נחזר שוב בפרק הסיום, אורלם וראשית שומה עלינו לפנות לסיפור החיים של היום כדי לפענח את הריגמיקה האישית, הדוחפת אחד מתושבי בית שאן לנסות ולעגן באופן מוחשי את הרעיון האוטופי והגשגב של גן עדן בחצר ביתו בשכונה חסרת יהוד.

כמו 'בית רבי דוד ומשה', כך גם 'פתחו של גן עדן' הוא אחר ביתיו פובהק, למורת ההילה השמיימת האופפת את שמו. משפטת אוחנה התגונרה בשנות השבעים והשמונים בדירה צנורעה מוקפת גינה בבית דור-משפחתי, השוכן ברחוב

¹ תלמוד בבלי, פירובין יט, ג'א. צור קובע שם ר' ריש לקיש: 'אם עברכיא בית גרא פתחו ואם אין הנהורות הוא זומסקין פתחו בבבל', רשי פביבר כי זכתה בית שאן לשם 'שפירותיה מתקין פבל ארץ ישראל'.

צדדי בשיכון ד' שבמערב העיירה, סמוך לסניף של קופת חולים הכללית. הבית הושתר על ידי גדר חיה עבותה שבמרכזה שער ומעליו כתובות: 'זה השער לה' צדיקים יבאו בר'. השוביל שהוליך מהכינוס אל פתח הרינה התפצל ימינה אל החלק המרכזי של החצר, שבו נטועים עצי פרי שונים – תות, זית, רימון. אפרסק עצי הדר אחדים – וצמחי תבלין, שיחי שושנים, יסמין ובוגנוויליה. השוביל הוביל לפתח', משטח בטון חשוף המוקף שככת בחלל מעוטרת במגני דוד. במרקם השכבה – שער וטפליו שלט: 'שMOVED על קדושת המקום'. ציריך קטן, שניצב בסמוך למשטה הגדר, שימש משכנן לבית הכנסת על שם אליהו הנביא. לצד הציריך היה מצוי מבנה ועיר ששימש להרילך נרות ולאחסון בקבוקוני שמן. המקום היה צנוע בפמדוי, ושני אטריו המרכזיים נבנו בפשטות ובחוסר מקצועיות. עם זאת, פנים בית הכנסת משך את העין בעיטוריהם מהודרים וככיסויי קיר צבעוניים, והגן בחצר, על עצי היפים למראה וצמחייתו הרעננה,² הקrien נעלמות ושלוות. בהילולות לאליהו הנביא, הצrik הפטרין של האתר, שנערכו בראשית חודש אלול, נקהלו בחצר כמאה חמישים חוגנים, שנשללו חלק בסעודה סביב שולחנות ערוכים שהיו מפוזרים תחת העצים. סיאה של התגינה היה המכירת הפוטבית של נרות לאליהו הנביא ולצדיקים נודעים, מקוטיים ומורוקאים.³

בשנה לאחר גילוי המקום הורחב בית הכנסת ובלו' לתוכו את משטח הבטון המגוזר, שנראה תקופה כלבו הפועם של האתר. אפשר לזראות כתהלהך זה ניסוון למתן את המשמעות החרידית, ואולי הכוונה מדי, של הויהי המודיק של אחר בעל משמעות קוסמית, של 'ציר עולם' (axis mundi), בחצר חסורת יהוד. כפי שנעוכת בהמשך, פתחו של גן עדן הצית את דמיונם של שכנים ומכקרים רכים ותפס מקום של כבוד בחלוותיהם. אולי עליכם של משטח הבטון החשוף הולידה גם תנובות של אכובה בקרב טכקרים אחדים, ובצדן דרישת לעורך חפירות ארכיאולוגיות במקום כדי לפמוד על טיבו. הרחבות בית התפילה ששתשה מאוד את הטונה המתוישה בדרכו הפתוח הנעלם מן העין, והצעתו לבית הכנסת (ואחר כך אף לבית המדרש) על שם אליהו הנביא הקנתה לאתר גון פחות יוציא דופן ובוטה. יתרה מזאת, הבלבת אליהו הנביא כצדיק הפטרין של האתר על חשבן

² תיאור הבינה, שיש בו כדי להזכיר לקורא אם תיאור גן עדן יוכל עז נחמר למראה... בראשית ב' (9) הוא שליל ולא של יציש. אולי עיש צין באופן מפוזר, כשהתייאר בתמי את תפארת גינטו בעבר: אתה יודע אין הייתה הגינה הזאת כמו גן עדן.

³ בהילולות אליהו הנביא בשנת 1986 שבח צפורי נפקדו שלושת הנורות הראשונות לאליהו, לרבי שמעון בר-יוחאי ולרבנן מאור בעל הגז, בסודו הזה. הנורות הבעאים נמכרו לפני הסדר לצדיקים הכאים: חמי הפטיגל, רבינו דוד הלוי דראען, רבינו חיים פינטג, רבינו דוד בן-ברוך, רבינו יעקב אביחצירא, רבינו ישראל אביחצירא, רבינו ברוך סנג ורבינו דוד וטשת. מחרדי הנורות היה צניעים יחסית וגעו בין עשרה לששים שקלים.

הפתוח הקוסמי עיצבה מחדש את האטר במתכוונת קרוותה יותר לפולחני הקורושים המסורתיים של יהודי מרוקו.

* * *

יעיש נולד בראשית שנות הארבעים של המאה העשרים בספר אולאדר פגנזר, השוכן בשיפורים הצפוניים של האטלס הגבוה, בין העיירות פידי רעל וריבנט, כמאה קילומטרים ממזרח למראכש. התושבים המקומיים של הכפר היו ערבים, אך בסביבתו חיה אוכלוסייה ברברית גROLה, בשיא גידולה, מעת לפני מלחמת העולם השנייה, כלל הקהילה היהודית במקומות עשרות אחדות של משפחות. אורם אחורי המלחמה היא הירולדה והלכת, בעיקר בשל הגירה לקובלנקה, עד שהתחוללה ככליל באמצעות החמשים בעקבות העלייה לישראל. קהילת אולאדר מנגנון נברלה מקהילות יהודיות אחרות באזורי הכהרים של דרום מרוקו בכך שמרבית בתיה האב שלא מצאו את מחייהם בחקלאות, אף שלא הגיר ידם ככליל מלאות היהודים המסורתיות. יהודי הכפר יצרו שותפות עם מוסלמים לצורכי גידול טקנה, דגניות, ירקות, זיתים ותangerines. הם גם חברו אדמות לעיבוד עצמי, ובמקרים אחדים אף העלו לעצמם לרכוש קרקע תקלאית, שאחתה עיבדו בעודת אויסים יהודים ומוסלמים. גם ברגע בנהר פסאות הסטוק שלחו היהודים את ידם, וטרכתם יצא טובי הדיגים בספר. יהודים עשו בחקלאות גם בקהילות אחרות בהרי האטלס. אך נראה שטכל המקומות רק באולאדר פגנזר התגבשה קהילה שלמה בעלת אופי חקלאי. לא אכנס כאן לסתובות ולנסיבות שהולידיוז תופעה רופין זו (ראו 1996 Bili & Levy), תואנה של הכלכלת היהודית בלשונו של פידר פלמן, חוקר הקהילות היהודיות בדרום מרוקו בשנות החמשים (1959, 1959 Flammann). אך אין לי ספק שאופיה החקלאי של הקהילה ואורחות חייה הותירו את רישוםם בזיכרון הילידות של יعيش והשפינו על הקמת 'פתחו של גן עדן'.

ברוטה לדינמיקה המשפחתיות של אברם בנים חיים, מקיים 'בית רבי דוד ומשה', משפחת אמר של יعيش הייתה מיוחסת ועשרה ביזמות אבות', בעוד אביו, שהתייחס מאב בגיל עזיר, בא טמשפה דלה ייחום ואמצעים. מבחינות רבות נראה האב כגילום מובהק של 'האופי המקומי' של הקהילה הכהרית. דק גורה, שריריו חזק, איש عمل חרוץ ונחרש, שלא בחל בשום עבודה המפרנסת את בעלה. בעונות החקלאות הבוערות הוא עבד כפועל שכיר בצדויותם של יהודים ומוסלמים, ובכנותים אחרים סבב בין כפרי הברברים כסנדלים ומתקין מרדעות ואוכפים. שלושה חודשים בשנה, לפני חג הפסת, הוא עבר לקובלנקה, במאפייה מצות של קרוב משפחה שעשה חיל בעיר הנדולה. גם באורך הוא עסק במלאת כפיהם הקשורה לעבודת האדמה עד צאתו לנמלאות, תחילת כפועל ייעור בקרן הקיימת לישראל, אחר כך כעובד בשירות הרכבתה של קיבוצי עמק בית שאן, ולכ索וי כגן במועצה המקומית. כאשר פגשתי אותו בראשית שנות השמונים, והוא כבר בן שמונים ושש, לא יכולתי

שלא לההפעיל מערכנותו, מזריזות היליכותיו, מחריצתו הרכה ומהתהיתותו החוויכית לחיים. למורת גילו, הוא המשיך לעבד את גינתו ולטפל בעצי הפרי שבנה, ושבב סכך הנאה מרובה. כמו רכיבם פבוי הקהילה, כולל בנו יعيش, הוא הפליג בתיאורים נוסטלגיים על אודות החיים המאושרם באולדאר מנזרו. אך בניגוד לאחרים, הוא נראה שמח בחלקו ומורוצה ללא סייג גם מחוץ לישראל.

אף שיעיש היה קשור מאוד להוריו, והקפיד לבקר את אביו מדי יום, נקדים את המאוחר ונאמר כי האב פשוט ההליכות וחסר ההשכלה לא שימוש לו פkor השראה רוחנית בפעולו. כמו אביו של אברהם, גם אביו של יعيش העירק את יוזמת בנו ותמן בה לאחר טעה, אך לא היה מעורב כלל בהקמת האטור. ביטוי לנישתו הסבילה כלפי יפתחו של בן עזך בא בחלום היחיד שהלם על אודותיו. זמן קצר לאחר התגלות ליעיש, בחלוומו באו אליו אנשים לא מזוהים (צדיקים?) וביקשו ספנו לבנות בית הכנסת בביתו שלו. לא מצאתי מה לומר להם', הוא סיפר בಗילוי לב, 'במה עשה בית הכנסת ובאמת בכך נשאו הדברים ולא עשו כלום'. דומה שעצם התרחשויות החלום מרכזות כי האב נסחף בהתרgesות שאחזה בסביבתו של יعيش בעקבות התגלות. אולם חוסר האונים שלו ניצב בניגוד חריף לנוכחות של בנו לציית להוראות שקיבל בחלוומו, ולהקדים אותו קדוש ובית הכנסת בחצר ביתו. בזיכרונותיו המוקדמים ביותר של יعيش משובצים ביקורי צדיקים באולדאר מנזר וסביבותיה. האטור הקרוב ביותר למלאכת היהודי, בבית קברות עתיק על פסגת הר, היה אל-כוהני, 'הכהנים', שם נקבע לפי האמונה עשווה כוהנים שהגיעו מארץ ישראל לגורו בתקופה קדומה (בן-עמי תשמ"ד, 440). לידם שכן קברו של צדיק נערן מבני המקומ, רבי משה ועכנן (שם, 748). אך הפופולרי שכין אתרי הקדושים באוצר היה קברו של רבי דוד דראע הלוי, מחשובי הצדיקים של יהודי מרוקו, ששכן ממורתו לכפר, על אם הרدن לרימנת (שם, 310-316). הויאה של רבי דוד סמוך לחג השבעות משכחה אלף חונגים, ובתוכם גם את יعيش ומשפחתו: 'כשהייתי קטן אני זכר שרaba שלוי היה לוקח אותו לצדיק רבי דוד דראע הלוי על יד רימנת. שבוע ימים היינו יושבים שם כל המשפחה, אוכלים, שוחים ושמחים'⁴.

יעיש היה מושרה בענין המקום עתיק הצדיקים. אך נזק זה נתפס בענין בעייר ברקע לפעליהם של צדיקי המשפחה. בדיזוק כמו במקורה של אברהם, שייחםתו החולזית הייתה דוגם לחקוי בשביב יعيش, צדיקים אלה נטנו כולם עם משפחתם אמו. יعيش היה קשור במיוחד לשני האחוריים שבתם, סבה של אמו, רבי דוד עמר, ואביה של אמו (סבו שלו), רבי יששכר עמר, שאחיו הכיר בילדותו. רבי דוד היה מקובל כריזמי, שבנו המקום האמיןו ביכולתו לשנות סדרי עולם באמצעות שמות

⁴ התוו: יהודיה וישראל רבים בחו"ל אשר על חיים לרוב אכלים ושתים ושמחים' (סלcis א ב 20).

הקדוש שברשותו: 'יהי רואה אותו הולך, נחל מים הולך, שני מילים אומר, וכל המים ייכש בנהר', החוכמה שרכש בתורת הסוד אישורה לו לשלוט בעולם הדמיוני, והשפעה אחרת למורה ל רפואיין: 'השדים היו מתחננים לפניו, בעזרת מילה אחת הוא היה קשור אותם בשרשאות... מדברם אין חוכמות, עד שהם מנשקים לו את הרגליים' (השו: בילו תשנ"ג, 59, 79-95).

לעומת ההילה המיתולוגית שאפפה את אבי סבו, רבי יששכר, סבו של יעיש (ובנו של רבי דוד) היה בשביilo דמות מוכרת, שאליה היה קשור מאוד. רבי יששכר היה נערץ על בני הקהילה עקב למದונו וחכמת האבות שלו, אף שלא עסק בריפוי (ידע אבל לא רוצה לנכתב [קמישית]). יעיש היה אכן חכם כנסנטר סבו, וויכרונוחו הטוקדמים נזקירים את דמותו בחיבה ובכערגה: "...אני מכיר אותו, אני זכר אותו, וכל יום הירתי הולך אצלנו. ישב אותו כל יום ומדובר אותו, לווח לו אוכל... הוא לא היה עושה כלום, היה עשיר, חנויות. היה רק לומד תורה, יש לו שטחים, פרות... קשה להח עלם מהרטיין הרב במקומות שתפסו רבי יששכר עמר וסבו של אביהם בני-חיים, רבי שלמה תיסות, בעולם של נכדים. בשני המקרים מדובר באבי האם, נוצר לשושלת צדיקים ובצל בעמיו, שאויה הכינוי אביהם יעיש רבי דוד ומשה, והעלתה האפשרות כי הצדיק מיצג בעבודו גם את סבו הנערץ, רבי שלמה. באותו מטבח, דומה שדמותו של אליהו הנביא מכילה בעני יעיש גם את צדיק משפחתו, ובראשם סבו, רבי יששכר. נראה כי הפתחה שבין הקשר האינטימי לסב הצדיק והוכחות שנבעה מאבותיו הקדושים, לבין העובדה המזיקה שצדיק המשפחה כולם מקורם במשפחה האם, יוצר גם אצל יעיש תחרשה של 'קרבה מרוחקת', שתרומה לניטענו להוכיח את זכות האבות שלו באמצעות האתר הגנדיות שהקים.

יעיש הרבה לספר על ילוותו במצרים, וחিירונוטיו ממשם ספוגים בגון אידילי מובהק, הוא דיבר בערגה על האופי הרתי ועל האוירה הרוחנית של הקהילה: 'בחוץ לארץ לא היו טלוזיות', שום דבר, לא רדי עט בטירות. שבת זה שבת, חג זה חג. בשבת יושבים, אוכלים ושותים ביחד, מתפללים ביחד. ילדי הכהן, יעיש בתוכם, עשו את עיקר יומם בילמוד קדוש בבית הכנסת המקומי, תחת עינו הפקודה של הרבי, שלא חסן מהתלמידים הנרפים את שבתו: לא היינו יוצאים מבית הכנסת. מתפללית שחרית ועוד ארבע אחר הצהריים לומדים תורה'. את היחסים עם המוסלמים בכפר העיגן夷 עיש כהרמוניים וקרוביים, בניגוד גמור ליחסים האיבה שבין יהודים לפלשתינים בישראל. בכך לא היה יעיש שונה מתושבים לשעבר אחרים של אולדן מג'זר, שתיארו את היחסים עם שכיניהם כחיזקיים למדרי (אם כי לא גדרי מתח לחלוstein). בין הסיבות לכך הם מנו את הקרבה הפיזית והמקצועית ואת השותפות העסוקות בחקלאות בין יהודים לערבים, את חוסכם הגוףני ואומץ לבם של היהודים, את רשת הקשרים האישיים שרקטו עם תקיפים מוסלמים, את

המייצתו של המஸל המקומי היהודיים, ואת הנסיבות הגיאו-פוליטיות המיוחדרות של הכהר שהפכו את היהודים למתחוקים רצויים בין העربים לברברים (& Bill & Levy 1996). עיש נס הזכיר בנווטלניה את הקשרים החברתיים והתודוקים בין בני הקהילה היהודית, ובעיקר בקרוב בני משפחתו, שהיו בצוותא, בית נגע בבית, בקרבת סבו, ובי יששכר עמר.

אולם יותר מכול נכסף עיש אל הטבע השופע ואל החיים הפחותים והבריאים של פחו יולדות: 'עובדים שישה חודשים בשנה... בחורף היינו יושבים בבית, אוכלים, שותים, מתפללים וישנים... היה לנו הכל בשפע: פולים, אגסים, תייטה; סמלאים שקים עם פירות... היינו בריאות וחוקים. האויר טוב שמה, שום דבר לא מתקלקל'. אפילו שליחת הדגים מהנהר לא הייתה כרוכה במאםץ: 'יש נחל אצלנו שהוא מתמלא בלבד עם דגים... אנשים הולכים עם שקים ותופסים בידיהם', לשמע תיאורים אידilliים אלה ודומיהם מפתח לשאול האם מפעלו של עיש איגר מיזען, בין השאר, לכון מחדש את גן העדן האבוד של יולדותיו העוברה שיעיש עצמו השתמש בדיכוי של גן עדן כדי לאפיין את החיים המאושרים באולדן מג'זר מחזקת אפשרות זו: 'היו חיים מאד בריאות, לא כמו פה, כל דבר אתה אוכל עם ריסוס, רעל. אצלנו כל דבר — טבעי... מים טריים יוצא, ממש גן עדן'.⁵ בהמשך נראה כיצד ניסה עיש, באופן מודע ומפורש, לרפא צלקות יולדות שונות באמצעות האתר שהקיט בחצר ביתו.

משפחה אוחנה עלתה מאולדן מג'זר לבית שאן ב-1954 — באותה שנה ש아버지ם ומשפחתו הגיעו לצפת — בפסע רצוף תחנות. סכפר הולדרם הם עברו עם שאר בני הקהילה למראכש, ומשם לקובלנקה בוואה צרפת. רק לאחר שהות סמורשת במחנה מעבר לידי מרסוי הם זכו להגיע לישראל. נאים ביחסורם כעובי ארמה קיוו יוצאי אולדן מג'זר, ואביו של עיש בכללם, להגיע בצוותא לאחד המושבים החדשים, כדי שניהה בארץ כמו שהיינו במרוקו, שככל אחד היה זורע לעצמו. אולם התקווים נזוכה, והם פחרו בדרכם ישראל.⁶ משפחת אוחנה, פס חמישה מששת ילדייה, מצאה עצמה בבית שאן, תחילת בטעורה ולאחר מכן בכירה בכית דרי-משפחתי כשייכון ד'. תנאי החיים במעברה, ולאחר כך בשיכון שכנייתו עירין לא הושלמת, היו קשים. אך האב קיבל אהבה את היסורים שבהם נקנתה אחיזתם במקומות, והשרה מאורך ורותן על משפחתו. רק עם העובדה שבתו הבכורה, שנישאה עוד במרוקו, הופרדה מהמשפחה ונשלחה עם בעלה לטבעון, מיאן האב

⁵ הפטים החיים, תגונת הופיעו והאויר הטוב מזכירים את תיאור גן עדן בסקורות. ראו איזונשטיין 1996, 84-85.

⁶ לא מעתים פרוצאי אולדן מג'זר ישבו במושבים, אולם לא נראה כי הסיבה לכך הייתה רקם החקלאי. הריבוט הנbold ביחס של בני הקהילה נמצא ביום במושב תלמי יהואל, מצפון לקרית פלאכי (Bill & Levy 1996, 288).

להסכים, ולאחר מאבק קשה הצלחה להעבירה לבית שאן. משתי אחיו ומשני אחיו של יعيش, רק אחד התגorder מחוץ לבית שאן בזופן ביקורי באתר. כל שאר האחים, שבזמן הפליה היו נערם או ילדים, המשיכו לדוד בבית שאן גם לאחר נישואיהם. יתרה מזאת, ככל נותרו בשיכון ד', בסיכון לבית הוריהם. העתקת השורשים בבית שאן (ובשיכון ד'), בעקבות השוואות המתמשכת בה למין העלייה, מזכירה את הויקה החזקה של משפחת בני-חיים לצפת (ולשיכון כנען). כמו לנבי 'בית רבי דוד ומשה', גם נסיבות הקטנו של יפתחו של גן עדן נראות כקשורת להתחזקות התהוושה הטבעית של התערות במקום המגורים.

אף שהמשפחה נותרה מאחורית, חיו של יعيش בין השתיים עשרה השתו לחולותן בעקבות העלייה. השינוי החמור מכלל, שעליו הוא מצר עד היום, היה נשירתו מבית הספר כמנה לאחר התגובה לבית שאן. הפסיקת הלימודים כוABAות לו במיזוז בשל החירצונות וההחטמאות שנילאה בילדותו בבית הכנסת באולדן מנזרו: «[שם] כל היום, מהבוקר עד הערב, רק בבית הכנסת, לומדים תורה... כשהיינו שם היינו חזקים, ידענו שהוא הורך. אתה חייב ללכת את הדרך הזאת. אין לך לאן לברות. הרבה לא היה מותר לך... והיינו מקבלים מכות. קיבלתי מכות לא פעם ולא עשרים (פעם), וזה היה טוב. אבל של יعيش הציג דזוקא את אחיו המבוגר, שמעון, כתלמיד המבטיח בין בניו, ובשיחתו עמי ביצה את סיורבו של שמעון להצעה ללימוד לרבות אמריקה: בין אם יعيش מגויס בתיאורי העבר בין אם לאו, תהוושת ההחפצה שלו היא אמיתית וכואבת»:

אם לא היינו כאלה, יכול להיות שהייתי רב גדול עצשי. היה לי ראש, מה אגיד לך. הרבה שהיה תלמיד אותנו היה משוגע, היה אומר: 'אני רוזה, הילדיים, אני יושב אתכם שעות על גבי שנות, לא הולך לי אתם. אבל אתה בלבד מצליח...' היה לנו רצון בשכיל ללמידה... יום שהוא [הרבי] לא נמצא, אז אני אלמד את הילדיים בבית הכנסת. ככה עד שרשומו אותו לעלות לאירן.

את המעבר לאירן יعيش מתחדר כמהפסך שמחק את זהותו הקודמת: זיך באנו לאירן. שכחנו את כל העולם. הוא מוקנן על המתידנות ועל העדר המסדרת שפוגש בבית הספר בבית שאן, כמו גם על לימודי החול הכלליים שהחליפו את לימודי חומש ורשי: 'פה למורה לא אכפת. הילד יוצא מהדעה שלו וcommunicates עם השיטויות... בבית הספר פה בבית שאן שמענו שיטויות שאף פעם לא שמענו בחוץ לאירן. שלא קשורין בכלל לזר. אז ככה אתה שוכח מהכלול. למדנו אותו דבר כמוום ושכחנו מהכלול'. נגורות הפטול 'שכח'חוויות ומופיעות בתיאוריחוויות המעביר לבית שאן. כאילו גורמת העלייה ליעיש להלם (או אלם) תרבותי. עד כדי שיכחה מוחלטת של עברו, אולי דזוקא משום כך ניסה יعيش, יותר מכל סוכן קדושים

אחר שהכרתי, להחיזות בחרציו את העבר שנשכח ולסתות על פצעי העלייה. אחדים מסטמני התיקון האלה יוצגו בתמך.

משנשר מבית הספר נותר עיש חופשי לנפשו במשך שנים אחדות, ללא מסגרת לפקחת ידייך פכוונת. בגין חמיש עשרה הוא החל לעבוד, תחילת בשירות הקיבוצים שבשבכבה, ואחר כך בחפירות הארכיאולוגיות בביית שאן. הצליח לא שירות עקב עיוזון פיניקות באחת מעיניו. הוא השתלב במלאת השחוור של האמפיטיאטרון הרומי בעיידה, ורכש לו שם של בניי מיזמן. חריצותו ומונו הנוח חיבבו אותו על הארכיאולוגים שניהלו את החפירה, ומשהסתימנה העבודה בבית שאן הוזמן להשתפה לצוחת השחוור של מצדיה. עיש געתר להזמנה, אף שהתקשה לשאת את הפרדה מהוריו ובית המשפחה. המרחק מן הבית רופף את אתיותו בדת — תחילה עד כשנשר טהילים — ואף הוביל פעם אתת לחילול שכת. את האירוע ותוצאתו הוא מתאר בהתרגשות שלא פגה עם השנים. שכת אחת, משנוור באפס מעשה במחנה הפלחה, הוא התפתח להפעיל את הפטישון ולהזין למויקה. העונש לא איתר לבוא. לטעות, בעודו עובד על גג מבנה שטעל לאחת המקומות בקצת הצוק. אייבר עיש את שווי משקלו וזכה ארצת. כפוף היה בין ליבן היידדות לתהום, אך גם כך לכה בסוד בגולגולת ובוצעו מוח ונזק לאשפוז בבית חולי. מוכה אשם, הוא קיבל את הפגיעה במשפחה רבה, כגמול ראי על חטא, ונדר כי לא יחליל עוד שבת לעולם. יתרה מזאת, לטרות תנאי העבורה הסובבים והפזרות הארכיאולוגים, הוא החליט לחזור לבית הוריו בבית שאן. את סירובו לסתורים להישאר (ולחליל שבת) הוא מתאר בלשון דרמטית, הרומזות על גודל הזעוע שעבר עליו.

אמרתי: "גמרנו, זה הסוף", יותר טוב אפילו שאחזור את הידיים שלי ולא עשה כלום בשבת; אפילו ניתן לי מילוי לירות. המנהל שלי אמר לי: "אני מוכן לשלם לך שלושה ימים ביום אחד, רק תעבור לי בשבת". אמרתי לו: "קח לך מאה אלף עכשו ותעללה לשיטים"⁷, תניד לי שאעbor לך בשבת, אני לא מוכן. אמר לי: "למה? אני אומר לך: בכח, המצחון שלי לא נתון לך".

בນבט השוואתי, התරומות מוסרות הדת אצל עיש לאחר העלייה אפיינה גם סוכני קדושים אחרים. אגנס אברהם, המבוגר בחבורה, שהגיע לארכן כבעל משפחה בעשור השלישי לחייו, לא שינה מוארת חייו הדתי, אך סימני התראחות מהדרת ניכרו אצל אחרים מילדיו (סימנים שנבלטו עם הופעת הצדיק). סוכנות קדושים נוספת מבית שאן, על עזרא, שבסיפורה נ逋וק בספר הבא, ראתה אף היא בחילול

⁷ כעריבת מרוקאית הניב תלע' לסתה, געלה לשיטים, משפטו סירוב מוחלט למורת כל מאכזי העזער.

שכת את הביטוי החריף ביוון של התרחבותה מהורת. 'חוורתו בתשובה' של יעיש (וחזרתו הביתה) התרחשה באמנו זמן רב לפני התגלות, אך כפי שנראה בהמשך, היא לא הייתה שלמה בשל בעיה אישית מציקה שהקשתה עליו למלא את חובותיו בבית הכנסת. רק בעקבות גילוי האטר מזא יעיש פתרון לבעה זו, שאפשר לו לחזור לפעולות רתימת מלאה.

מבין השיטין של סיפור קשיו של יעיש להיפרד מבית הוריו עולים גענוניים העוזים אליום באגלוות' מצדיה. החורה הביתה מזכירה את הדפוס המרכזיי החוק שפטין את ילדי משפטת בני-חיים, אשר נטו לחזור לצפת ולהתגורר בקרבת אביהם. דומה שיש כאן הטרפה לוויקטו ההרווקה כל כך של יעיש לביתו שלו (הסמכה לבית אביו) לאחר התגלות, שהתחבטה בחוסר רצון לעזוב אותו, ولو לתקופות קצרות. אין זה מפתיע שתהושות דומות הופיעו אצל כל סוכני הקדושים, שהרי בדרך זו או אחרת הפסכו כולם את ביתם לפקדר.

בסיפורו האישי של יעיש עולה התהיה אם התקופה שבה עסק בעבודות שחזור באגדים אריכיאולוגיים לאוטיים בבית שאן ומצדה, ונחשף לתפקיד העבר, לא הותירה את חותמה בתגליתו.⁸ כפי שנמצא בהמשך, פועלות המפתח בחלים החגיגכה של יעיש. היא אכן חפירה באדרטה, החושפת בפניו את שכיות החמראת הגנוות של גן עדן.⁹

בשובו לבית שאן פנה יעיש לעבוד במפעל הטקסטיל 'כיתן', מקור הפרונסה העיקרי של תושבי העיירה באותה עת, ובו פגש את חנה, אשוחו לעתיד. לאחר הנישואים עבר הזוג להתגורר בדירה סמוכה לבית האב. כמה שנים לאחר מכן עזוב יעיש את 'כיתן' והשתלב במערך התחזוקה של המועצה המקומית כאחורי על צוות ניקון. חנה הפסיקה גם היא לעבוד במפעל לאחר הולמת הילדים, ובתקופת ההתגלות עכבה כטפלת בתינוקה של פורה מקומית. למורת משוכrho האגנואה של יעיש, שאילצה אותו להשלים את הכנסתו בעבודות מודגנות באולם שמחות, והוא היה מרווח מתנאי עבודהו בסוציאת המקומית. זו הchallenge אמן לפני עלות תשחר, אך הסתיימה כבר בשעות הבוקר והותירה את יעיש איזון ליזמו. בהיותו

⁸ אפשר שההשפט פבדה השחזר בצדקה על כספו של יעיש הייתה מרכיבת יותר, כסופו של דבר הפנה יעיש צורף למרחב הטקסטיל החילוני, המהווה סיפור מפתח ביחסון הקולקטיבי היהודי — ראו 1995 Zerubavel — Ben-Yehuda — כדי להקים מקום חדש הניזון מפסורות דתית עצמית. על הקשר בין אריכיאולוגיה לעיריות והיסטוריה ראו פינגו תשנ"ה.

⁹ עם זאת, יעיש לא שש להעמיד את חלומו ב מבחן הפסיכיות וסירב להציג לערוך היפות אריכיאולוגיות בחזרה. יתכן כי האריכיאולוגיה שחשפה אותו לתפקיד העבר מתחילה נפקיל כאום על אמונה הרותית.

טיפוס מופנים, יושב בית מובהק, בילה יعيش את רוב זמנו בחצר, בטיסות גנו (שהחר כך נאלץ למצאו כדי להוסיף חור ביטחון לביתו) ובקריאת תהילים. בשילוב הניגנות של גינון ופעילות רוחנית, המתרחש על רקע תפארה שלולה של צמחייה פורחת, אפשר לראות את תקופה הדגנית (אניקובציה) של האטר החדר. הירפואים המסורתיים של גן עדן אכן משלבים וחגיות ולמדנות עם סכיבת פידית מגיבה ומשגשנת. קשה להタルם מהודמיין הקים בין תקופה זו לבין של עיש לבן סדר היום של אברהם בקיימות לפני התגלותו של רבי דוד ומשה לפניו. כוכור, אברהם בילה הרבה משעות עבודתו במטע הבוטנה שכחרי ביריה, שקווע בקריאת פרקי תהילים ושבחי צדיקים,包括 עמק ציורי, מוקף קברים עתיקים. את ההשראה למפעלים של שני היוזמים, אנשי טבע הקשורים לאדמה והגנים לעבדה ולטפחה, יש לחפש באקלזוניה היוזקה והשפופת, לא פתחות מאשר בקריאת ספרי הקודש. קו ישר של אהבה לטבע ולהרים הפשורתיים בתוכו כולן מזכורות ילדותו האידיליות של עיש אל הגינה היפה שטיפח בחצר ביתו, ומהם אל האטר שכונן שם (בחלקו על חשבון הגינה): הפתח לנן הקוסמי, מצע תור הזהב של ההתחלות המאורחות והאתורית האוטופית. אברהם, שזיכרונות ילדותו ניזונו אף הם מן הטבע השופע של כפר הולחתג, עבר כל ימי בארץ ביעור בקרן הקימת לישראל. וכך הוא טיפח גינה לתפארת בחצר ביתו. אמן האטר שהקים אברהם אינו גן — להפוך, במהילך הקמתו הוקצת הגינה לנוחותם של החוגנים והפבקרים — אך ערנוו לחץ טבע פשוטים ופסוקים ניכרת הן בלשונו עתירת הדימויים מעולם הצומח הון בהרבה מאשר בבית ובאטר, כמו לפשל ביקוע עצים לצורך הסקה בחורף וגידול נבטים בחצר ביתו לצורכי ההילולת.¹⁰

מעבר לדמיון בין אברהם לעיש ברקע המשפחתי ובאהבה לטבע, כבר ציינתי כי בית רבי דוד ומשה שימש ליעיש (ולסוכני קדושים נוספים) פקד הרשאה ודגם לחקוי. ליקטו של עיש לאתר בשיכון כגען היה רקע אישי טובח. לאחר תריסר שנים נישאים, שבמהלכם נולדו לו ולורעתו שלוש בנות, הם ערכו לבן זכר. משפטו על התגלותו של רבי דוד ומשה בצדפת, מירהה חנה לסקוד את הצדיק בביתו החדש, שטחה לפני את בקשתה ונדרה שם זו תחטלא, יקרהו לידל על שם הצדיק. שנה לאחר מכן נולד דוד, בנים היחיד של חנה ויעיש וילדם הרביעי והאחרון. כמו אצל אברהם והיזמים האחרים, הופעתו של אליהו והקמת אמונה של גן עדן אירעה לאחר שהסתירה תקופה הפרון של הנרגלות המשפחת. אמונה של עיש כי בנו יחידו נולד בזכות רבי דוד ומשה חזקה את הערכתו לצדיק. בעקבות חנה ביקר גם הוא באתר החדר בשיכון כגען וחזר הביתה נרגש

¹⁰ קבiri צדיקים ובאים במורוקו ובארץ נטועים מחוץ לתהום היישוב, וההשתהבות בהילולות כורכת בילוי בחיק הטבע. לא יפלא אפוא שמהרשי ההילולות הם בני ארם הקשורים לטבע.

ממה שראה ושם. חווית הביקור הותירה את רישומה בחלום שחלם עוד באותו הלילה:

אני ישב ככה בחלום לקרה הבוקר, מישרו בא, הפס אומי, חיבק אותו ככה כאילו היינו חברים. אמר לי: 'אתה לא פכיר אותו' אמרתי, לא. אמר לי: 'אני רבי דוד ומשה, אני רוצה לлечת אתך הביאה'. אמרתי לו: 'בבקשה, ברוך הבא'.

בחלום, שהתרחשתו לקרה הבוקר מעניקה לו משנה חשיבות ותוקף.¹¹ נשמר הדפוס הרגינל של העדר היהודי ספונטני של הצוריק המופיע בו. אולם אידיאות ריאשניות זו מתחלפת בAPHOT של קרבה מזר רבי דוד ומשה. הוא אותו ביעיש ומתקבו כאילו היה ידיד ותיק, ומקש ממנה שיקחו לביתו. בקשה זו, שהחולם נוצר לה פילולית בחפצ לב, אומתת ורשוי, שהרי יש בה קריית חינר על יוזמתו של אברהם. האם מקש יعيش לגורלו את רבי דוד ומשה מאברהם, אחריו שזה העברתו לביתו מפוקע.¹² יתרון שהחלום מבטא את קנאתו של יعيش באברהם על שהקרים אותו בהקמת האחר לצוריק הנערץ ואת תשוקתו להקים אחר דמותו ביבתו. אך סיום החולם — הזמנה פילולית חסורת שימוש — מרמז אולי כי יعيش מודיע לחוסר התוחלת שכמאלתו. השערה זו מוצאת לה חיזוק בהמשך דבריו: 'שકמתי מהחלום הזה, כאן בבית, אחריו שבאתי לשם [שיכון כגען], למחות אני חולם עם רבי חוני המangel אותו דבר, כמו שעשה לי רבי דוד ומשה'.

הישנות החלום עם צדיק אחר מרימות כי חלום הניגלי של פתח גן עדן, שיוצא בהמשך, לא היה אירוע פתאומי ובלתי צפוי. הרצון לקשר סיטובו עם צדיק, שפיעם מן הסתום ביעיש תקופה ממושכת לפני ההתגלות, התגבש והLEN בתהיליך של ניטרי וטעריה, שבו ברק אפשרויות שונות עד שהגיע לאליהו ולגן עדן. תחיליך דומה עבר גם אצל אברהם, שהעביר את גאנגיוחו מסבו, רבי שלמה, לרבי שמעון בריזחאי, וממנו לרבי יעקב אביחזירא, עד שהתביעה על רבי דוד ומשה. לתהיליך החיפוש של אברהם יש מזר רצינלי מובהק: צדיק משפטתי אך חסר מוניטין (רבי שלמה) ושניים נוספים — האחד בעל מסורת מbossה (רבי שמעון) והאחר משופע ביורשים בעלי חזקה (רבי יעקב) — ננטשים למן צדיק מפוזס וחסר יורשים (רבי דוד ומשה). גם יعيش, המודמיין את האפשרות לזכות בחזקת על רבי

¹¹ על תוקף האמת של תלום שנחלם בשעת בוקר וראו תלמוד בבלי, מרכות נה, ע'כ: 'יאמר רבי יוחנן כי חלומות מתקיימים חלום של שחרית וחלום שחלם לו חברו וחלום שנתרה בຕוך חלום'.

¹² ראוי לזכור כי האפשרות שאותו צדיק יזכה בכך כמה אחרים אינה זורת לפולחן הקדושים. רבי דוד ומשה הוא דוגמה לכך. כפי שציינו, נסף על האתר הפוסולרי שכון אברהם בשיכון כגען, והוא נקבע לכבודו אטרים באשקלון, באופקים, בנין יבנה ובמושב אדרת.

דוד ומשה (אף שנתפס על ידי אברהם) או על חוני המ Engel, הצדיק של חזרה הגלילית, איננו מנסה למסח פנטזיות אלה ובוחר בסופו של דבר באתר יומני. אך חסר מתחדים וייחודי לבית שאן. בשני המקורים תהליך החיפוש מתנהל בשדה של חלומות, המאפשר להתגנות בקרבה לצדיקים שונים — מה שמקנה לסיפור הדרך אל הצדיק טמד של 'ביוגרפיה של חלומות' (2000 Bill).

הקשר של יعيش לאברהם גם שך גם לאחר הקמת האטר בחזרה ביתו, משתף פארן בANTIQUITY, בנו של אברהם המתגורר בבית שאן, לאחר הפעלים הפורכויים בארגון ההילולה לאליהו הנביא. לאחדות מן ההילולות האלה הוא הביא את אביו, וכן הוועק הבסיס האישי שביסוד הזיקה בין האטרים.

במשך כל השנים שקרוו להתגלות סבל יعيش מבעיה אישית מציקה, שפנעה באיכות חייו וביכולתו למלא את חובותיו הדתיות. בהיזו טיסוס מופנס ובישיון, שאינו מרגיש בנוח מנוח לביהו, סבל יعيش מתחושים מתחת עזה במפגשים חברתיים, ובעיקר בבית הכנסת: 'אבל לבית הכנסת היהי הולך בכוכות. הסיבה שהייתה לי לא ללכת לבית הכנסת, כי אני מפחד שינידו לי לעלות לתורה. מתרגש כל כך הרבה, מרגיש צמרורות כזאת, לא יכול... אני מפחד שאעלה לספר התורה ואטעה', אמרת העיבור שאחזה ביעיש, שלבשה מפדים של בצת (פוביה) חברתי, חלה על תפילה בכלל: 'ובן התפילה אני כמו משוגע. מוא שאני מתפלל עומד השטן מול הפנים שלי בשבייל לבלב אותו בתפילה. עד שלפעמים אני לוקח את הציצית. טקפל לי על העיניים שלי כדי שאני לא אראה שום דבר'. כה עזה הייתה חרדו עד כי החל להדריר את רגליו מבית הכנסת בשבות. אולם תחרשות הנחת המשיכה להטרידו במצבים חברתיים: 'יכשאני הולך לבית של מישחו אחר, אותו דבר, אני מתבאיש לגמרי, לא יכול לווז. ניסיתי כמה שאני יכול, לא עוזר כלום, לא הולך'.

בשתחזקתה החדרה, התקשה יعيش להתפלל ולקרוא תהילים אפילו בביתו.

האם מצוקותיו של יعيش מילאו תפקיד בהתגלות בחזרה כיתו? גם בנוסא זה ההשוואה עם אברהם יכולה לסייע בתשובה. כוכור, סבל אברהם מודיכאון כבד בתקופה שקרה להופעת רביו דוד ומשה עקב מות אחיו האהוב בתאונת דרכים. על רקע הטענה הכללית שהתגלויות רוחניות וחוויות מיסטיות צומחות לעיתים קרובות מאובדן ומשברי חיים, ראוי לשים לב לדרכי ההתמודדות השונות של השניים עם קשייהם — דרכם המותאמות לאומי הבעיות ששכלו מהן. מצוקתו של אברהם נראהת כתגובה לאירוע טראומתי, בעוד אימת העיבור של יعيش הייתה תולדה של תוכנות שאפיינו אותו, לדבריו, מאו וטמפנייד ('התרגשות זאת מאו שנלודתי'). אברהם התגעג עמו הדיכאון בעקבות התגלות הצדיק, שמלאה אותו בתחרשות ייעוד והחזרה לו את אמונתו. כאשר הבעיה היא תגובתית, די בתגובה נמרצת של הצדיק בחלום כדי שהחולם יוכל מאכלו לחיים חדשים. כאשר הבעיה נטוונה בתוכנות אופרי וירוששת בנוף כמו אזל יعيش, שמרגש צמרורות כזאת... וכל העצמות שלו. כל הגות שלו נהיית כהה, אפילו ההשאות הספקותיות של הצדיק

לא יוכלו להצלימה. יעיש מודה כי גם לאחר התגלות, מזגו נותר כשהיה: 'יעיסית' להזכיר הטענה ממשי, לא יכול, לא יודע. מאו [ומתמיד] אני כאן, עד עכשוו'. הסתרון במקורה שלו, אם נקדים את המאוחר, הוא שניי הסביבה יותר מאשר שציוו התנהבות. התגלות השניה לו לניטמציה להישאר בבית, וכך היה יכול לחייגן ממוקדי המתח החברתי והבין-אישי שהזיקו לו בעבר. ההתרגשות במאכחים חברתיים דחשים לא נעלמתה, אך שוקצה ניטל כאשר האחורים באים אליו, למרחב המקודש שהקים בטריטוריה המוכרת והבטוחה של הבית. גם ההשתתפות בתפילה נעשתה נסבלת כאשר בית הכנסת ממוקם בצל קורתו.

הבחנה זו בין שניי סכיבתי להתנהבות רוחקה מלהיות מוחלטת, משום שלהפיקת הסביבה הביאית למקום של קדושה היו השלכות מידיות על התנהבות של יעיש. אמנם עם התגלות הגינוו המתח והתרגשות שסבל מהם לשיאם, ובתיואורם נרמו פעם אחת ויחידה על קונפליקט מיini המזרי ביסודות: זכשהתגלת המקיים הזה (השטין) מפש לא נתן לי לוון. שבוע רצוף בא אליו בכל פיני דרכות של בחורה', אולם הפאך הפנימי, המוחצן אל דמות השטין ופיתורייו, מוכרע בוכות האקולוגיה של הקדושה וסדר היום הנוקשה שהיא מכתיבה: 'אבל מאו שנפתחה המקום הזה, ברוך השם, תודה לאל, בית הכנסת, מנחה, שחירת, ערבית, הכל'. מתפללים פה, במקומות הזה, רצים. בשלוש מנחה, ואחרי מנחה באים לערכית. קוראים קוראים תורה, תהילים, רצים. מתפללים הרבה, קוראים זהר, עוזים מסיבת, הכל'. עוד קצת דינים עד לערכית, מתפללים הרבה, קוראים זהר, עוזים מסיבת, הכל'. כנגד השטין, הנראה כהשלכה של יצר הארץ (שיציש מרבה להתריע מפוחתיזו), יעיש מנות באמצעות מצפן מוסרי. המוחצן בדמות אליזה הנביא והצדיקים: 'ברוך השם, עכשוו אני רק אשכח לבך, בא מישתו ומוסcid לי': 'תברך'; 'אפיילו לוקח מים, לחם': 'תברך'; ופעם לא הייתי מפקיד, פעם (בא) עיר מהעבודה ולא מחסיל ערבית'. אם קודם היה שומר השטין מול הפנים שלי כדי לבלב אותו בתפילה', הרי היום 'באם, עוטרים לי על הראש': 'יקום להתפלל', ככה; ואני קם, קופץ מהמיתה, מתפלל'.

אין בידי מידע על תרינמייה הנפשית שביסודות פחדיו של יעיש. אך הסימטריה שבין השטין לצדיקים כמערכות השלכה תרבותיות של דחפים אסוריים מוה ומוסריות דתית קפדרית מוה ניכרת כאן בReLU (Csordas 1990; Van der Hart 1990; Wilden & Bilius 1994, 1983). דוגמה שהמתח והחרדה המגולמים בשטין, שקדם מנוו מיעיש לעלות לתורה ולהיפגש בניתוא עם חברים, הועתקו עתה לצדיקים כיצויים של אני-עליזן מוחצן. המונע מיעיש כל סטייה מחוקי הדת.

כשדנו ברצונו של אברם לעקור מודיעתו כגורם המ אין שביסודות התגלות, ציינתי שדפוס רומה אפיין את רוב שושכני הקדושים שחקרתי. במקרה של יעיש הגיע דפוס זה למיצויו הדרמטי. אף שהיה קשור בעבותות לאביו, למשחת המזגא שלו ולעירותה שבה תי מיום הראשון בארץ, להוציא את תקופת מצדקה, נאלץ יעיש

להיעתר להפזרות אשתו לעקוּר מבית שאן ליבנה, שם היו רוב בני משפחתה. בין חנה לבין התרבות התגלעו סכסוכים ממושכים, ומשגנאות עיש מליישבם החל לעשות את ההכנות הדורשות לעזיבה. בטהלה הרכנות הוטרד עיש על ידי תלומות חווים על מקום קדוש בחצר ביתו, אך השתרל להחצלם מהם. הסידורים הסתייכו ביום שישי אחר, בשלוחי אלול, וכל שנוחר לו לעשות, לפני המעבר ביום ראשון הקרוב לדירה שהמתינה למשפחה ביבנת, היה להחתים את ראש המועצה על שעודה וכאות כלשחי. זה ניסה להגיא את עיש מתוכנוו: 'אתה לא ערבת את בית שאן, אתה עובד אתנו כמה זמן, אני לא יכול לשחרר אותך'. אך עיש לא נגע להפזרותיו: 'לא, אל תנסה לשכנע אותי, אני חייב לעבור, אני חובב חדר'.

באותו ערב, אחרי ברכת החזון בתום שודת השבת, זכה עיש לראות את הפתעה המופלא בחצרו. זה היה שיאו של תהליך ההתגלות, שסיכל באחת את תוכנית העקירה והביא לכינון 'פתחו של גן עדן'. כאמור, אף אחד מהמרקם האחים לא צפה ההתגלות באופן כה דרמטי מתחן לעזוב. העילילה מתפתחת כאן כבסיפור מות, שכן הזמן לביטול ההחלטה אוזל והולך: רק סוף שבוע אחד מפדר בין הזוג הנחותים למפש את תוכניותם לבין דירham החדרה ביבנה, והוא מתחפכות היוצרות באחת. סיורי הנגר, שرك נרמו בחלומות המטירדים הפוקרים את עיש, פרץ אל פניהם השיטה וייצר את התפנית הדרמטית במלילה: הבית הרותי נהפרק למקדש מעט שאיר-אפשר לעזבו.

ודמה כי הדרמה העזה שביסוד גילוי האתר, כמו גם ההוד והשגב הקשורים להוותו, תואמים את מצוקתו של עיש עקב הכוורת לעזוב. עד כמה הייתה קשה עליו הפעם מכך, ובמיוחד מהורי המתגוררים בסמוך לו, שלא חלף יום בלי שיבקרים. ניתן לזכור מאפייוזת מצדיה בחיזו, הוא תיאר בהתרgesות כיצד שהה או הרחק מבית שאן, ולכדו יצא מגענויות אל האויריה המשפחתייה בבית ההורים. את ההחלטה לעזוב עתה הוא קיבל בעל כורחו, נכנע להפזרותיה של תנה רעייתו, ודומה שנילוי 'פתחו של גן עדן' נתן בידו נימוק להישאר שאיר-אפשר להתנדד לו. חנה אכן נאלצה להשלים עם ביטול תוכנית העקירה בעקבות ההתגלות. אף שהיא שיתפה פעולה נס עיש בכינון האתר ובהכנות השודות לאליהו, חלומותיה שלה, שאחד מהם יציג בהמשך, מגלים טפח מיתה האטביוולנטי כלפי המקום הקדוש. עיש מצדדיו ניסח את דיקתו והמחודשת לביתו בלשון נחרצת, המUIDה עד כמה היה שלם עם המהפק: 'אמרו לי, "פה חשב, אין לך ללכת..." האדמה רצחה אותנו עוד פה. לא רצחה שנעוזב אותה. מה נעשה?' הניסות הרובני מעיד על תחושה פטריותית של השתייכות למקום, שאכן עלתה בטעות כאשר סיפר על חוסר נכוונו לעזוב את העיירה, ואפילו להיכנס למקלט, בעת התקפות הקטניות מירדן בשלהי שנות השבעים. אולם בראש ובראשונה נתגה ההתגלות לעיש לגיטימציה ללכת אחר לבו ומוגנו, ולבנות את רוב יומו במרחב המונע והפקודש שכונן ביבו; לא יכול לעזוב את המקום, אפילו בתנים. את של חנה מומין אותו לאשקלן.

אני אומר לו: "ירדנה, אבל לא יכול". מה יגידו האנשים שאנו סגור את המקום והולך? יש אנשים שיש להם האמונה של המקום ורוצים לבקר, דוחק בחריגים, בחופש. אז מי מקבל אותם?"

מהלך התגלות השלם מפורט בהודעה לציבור, ששורפה והופצה בבית שאן:

הודעה לציבור

אני יעיש אוחנה הנר בבית שאן שכון ד' מס' 01/21 דיכני ה' לראות נסלאות בחילומותי. בחילומי הראשון נגלה אליו עדים ואמר לי לחפור מאותורי חצר ביתי. התחלתי לחפור ולפתח התגללה אליו פתח. נכסתי דרך הפתחה ונגעלו לעיני דברים מריהיבים. ראייתי ברכת מים חיים והמן ירק מסביב לה. המשכתי ללכת וראיתי נק נפלא וכל טוב בו, ופסביבו רבנים מטילים מסביב לנו ונהנים מזין המקום.

פנה אליו אחד הרבניים ואמר לי שאני צרי לשמור על המקום מפני שהמקומות קדושים, ועוד אמר לי להודיע שכל מי שירצה להיכנס למקום חייב לטהר את עצמו. לאחר שבועיים שלא התייחסתי לחולם שזה יום יום אותו חלום, שוב הוטרדתי בשביעי השני שאני חולם שאני נמצא בחצר ביתי. שומד אני בין שני עצי ברוש ואני שומע קול קורא אליו במלים אלו: תשמע, תשמע, תשמע, שלושה פעמים ונשמע הקול. עמדתי כשכורי צמרמות והקהל מפשיר לקרוא אליו ואמר לי שהמקומות בו אני שומד מקום קדוש הוא ועלי לשמור על קדושתו.

ושוב בשביעי השלישי שזה היה חודש אלול, יצא אני בערב שבת לבית הכנסת להתפלל. החפלתי וחזרתי הביתה, עשית קידוש וישבתי לאכול. לאחר הארוחה יצאתי מפתח ביתי אל החצר ולפתח התגללה אליו מאותו מקום פתח ואור דולק בפתחו. עמדתי והסתבלתי כייך דקota לעבר המקום. ושוב שומע אני את אותו קול קורא אליו באותו המלים תשמע, תשמע, תשמע, והפעם זה היה במציאות ולא בחולם, ואמרו לי שזה פתחו של גן עדן. ועוד דרשו מפני לעשות שער ברזל ולנקות את המקום. ולאחר שאנגרו לסדר את המקום דרשו טמני להודיע לכל בתיהם הכנסת ולציבור שכל מי שירצה לבוא למקום עליו לנגן את ציפורני ולטהר עצמו ויחזור בתשובה.

לאחר פcin חלמה אשתי חלום שאני בא אליה ואומר לה שאחננו צרכים לעשות את הסעודה ולקרא אורה על שם אליהו הנביא.
וכך עשית את כל אשר אמרו לי.

א. יעיש

בית שאן, שכון ד' מס' 01/21

ההודעה המודפסת מתחאתה את מכלול התחנויות, רוכן התגליות בחלום, שהובילו את יעיש לאתר את פתחו של גן עדן בחצר ביתו. הכוורת ("הודעה לציבור") ומשפט הפתיחה הנמלץ מופיעים בנוסח זהה בחודשותיו של אכרהם בז'חים, וקרוב לוודאי שנלקחו מהן. האירוזים המתוארים בהודעה התרחשו ממש שולשה

שכויות בחודש אלול, שבמהלכם התהוויה והלכה ליעיש והות המקום הקדוש בחצרו, חלום הפתיחה, שחזר והטריד את יعيش במשך שבוע, הוא העשיר ביותר מבחינה חזותית. התכונות של החלום – אמצעי מובהק להנברת אמינותו – מתחברת מהתעלמותו העקנית מנفسר הלילי ומאיידוריים של הגזע המוביל לגילדי ושל האתר המתגלה (Bilu & Abramovitch 1985). אף שזה משופע בדימויים האופייניים לתיאורים מסורתיים של גן עדן (אייזנשטיין 1990, 84; גינצבורג תשכ"ז, א, 1971, 47-46). בהודעה נרכזות זהות האתר באמצעות הסכילותם ביטויים דוגמת 'גן נפלא' או '...שאני צריך לשמר על המקום'.¹³ הבלתי הסבירות של החלום, המציג עצמו ככלי להעברת המסרים של ישירות וקולות סמכותיים, תואמת ומחזקת את טענת ההתגלות שמקורה בתשראה חיונית. עם זאת, מכובדים בתיאור גם תיאורים אקטיביים ('הקהלתי לחפור... נכנסתי... המשכתי ללבת'), המכוננים לאופי האישី והספונטני של ההשראה והמטיריים את גילויי היומה והפעلانות שאפיינו את הקמת האתר (ושדראשיתם בעצם כתיבת ההודעה).

באיורוועים שלאחר החלום הראשון שוב אין יعيش חוצה את הפתח אל הגן, ובכך מחק את רישומו של החלום כאירוע חניכה מוסלא וחדר-פעמי. תחת זאת הוא נחשף למסרים קוליים, החזריים ומדגישיים את קדושת המקום עד ליזהרו הסופי. במסרים אלה, על נסוח הפתיחה הטקסי שלהם, מהודרות אולי התגלויות קלסיות לאבות האומה, החל בחלומו של יעקב (המוחה את המקום שבו חלם כ'שער השמים'),¹⁴ דרך מפمد הסנה, וכלה בחניכת שכואל בשילה. הויקה לשני האירודוועים האחוריים נרכזת ברמוני הפונטי שבין 'תשמע, תשמע, תשמע' שהודעה לבין שמות האישים בפי האל ודרך פניהו אליהם: 'משה, משה'¹⁵ ו'שכואל, שכואל',¹⁶ הקישור למפמד הסנה טהבר גם פון הרמיון במסרים: '...ואמר לי שהמקום בו אני עומד מקום קדוש הוא' בהודעה לציורה, לעומתות 'המקום אשר אתה צומך עליו אדמת קדש הוא' במפמד הסנה.¹⁷

רצף איורוועי ההתגלות הגיע לשיאו עם תום השבוע השלישי, כאשר זהותו של המקום הקדוש נמסרה ליעיש. חשיבותו הסכרצה של הגילוי מובלעת על ידי אופן הגילוי, המתרחש בנסיבות (בהקשר) ולא בחלוום כקדמיין, ובכך הוא מקנה לו משנה חזקה. (ראוי לציין כי נסוח האירודע, כפי שיטפוריו לי יعيش, רומז בכלל זאת על האפשרות שטורבר בחלוום, משומש שהאדור התגלתה אליו בנטה שיבב, נים לא נים, בקורסוף ביצורו.) עיתויו הגילויי בערב שבת של שלדי אלול, חודש היסליהות, של

13. השוו בראשית ב 16: 'זכות יהיה אלהים את האדמה וינתקו בנן עדן לעברה ולשטרדה'.

14. בראשית כה 17.

15. שמות ג 4.

16. שכואל א ג 10.

טפות הימים הנודאים, ומכלול הפעולות שקדמו לו – תפילה ערבית בבית הכנסת, עירית קידוש וסעודת שבת – יוצרים אף הם מסגרת המותאמת לחשיבותו. פאורע ההתגלות הסופי מיצג מפגש של זמן ומורחב מקודשים, ונכללה בו הפעולות הרתיית-תקסית האוטינית להם (Eliade 1959).

בעקבות זיהויו המפורש של המקום כפתחו של גן עדן באות דרישות המכתרלות באנטנות, עיש מיהר להרים צדיף ישן שניצב בפקוד ההתגלות, והקיף את רצפת הבטון שנותרה חשופה בשכנת ברזל מעוטרת. ליד האתר הוא הקים בית כנסת עתיק, שהוסט אחר כך, כפי שצוין, אל פניהם המשטה וכישה אותו, ובכך ריכך את היישורות היומינית של היומה הראשונית. חלום השודרה החותם את רצף אידורי ההתגלות לא נחלם על ידי עיש אלא על ידי חנה אשתו, אולם מקומו לא נפקד ממנה. הוא מופיע בחלום כתהונך המעביר לה את זהות הצדיק, אליהו הנביא, שכבודו תיערך הסעודה בפקוד. חלום הסיום מופיע בשולי ההתגלות, אך חשיבותו רבה יותר: הוא מעניק לאחר פטרונו הקדוש, ובכך מזיב אותו כמרחב התורכתי של פולחן הקדושים.

בראשית הפרק הוחקרה המסורת הקוישת את גן עדן של מטה עם בית שאן. הזיקה התוויה בין גן עדן לבין אליהו הנביא מסכירה מדוע הפקה רמות מופלאה זו לצדיק הפטון של האתר. לבך מהיותו נבייא בן אלפוחה, מבשר המשיח, טלאר הברית¹⁸, פורה סודות ונטרות, שליח שמיי ומושיע מצורה ומצוקה, אליהו מופיע במקורות שונים כמצויא והמביא בגין עדן, אולי משום שזכה לחייננו לשם בעודו בחיים.¹⁹ لكن הופעתו של אליהו כפטרון האתר המקודש היא טביעה וכובנת. בראש וראשון למוחלי הגסים וצשי הנפלאות בתרבות היהודית העתמאנית בכל התפוזות (אייזונשטיין 1990, 24-28; גינזבורג תשלי'ב, ב, 14; Wienet 1978), הוא משתלב היבש בפולחן הקדושים של יהודי מרוקו.²⁰ עם זאת, הגרסה הבית-שאנית בפסכת חידושים של פולחני הקדושים בישראל מתיחחת ביום רוחותה: חלומותו של עיש מעניקים תוקף למסורת אגדית מקומית, המאפשרת לכורך יהודי אתר וצדיק-פטרון, המטוקמים כמישור נשגב מאין כמותו בקוסטולוגיה היהודית. כמו במקרה של 'בית רבי דוד ומשה', גם סביר שתחו של גן עדן' צאה קהילת חולפים, שהעניקה לאתר תוקף בין-אישי, או לפחות דיק בז'סובייקטיבי. לקהילה זו חוזר בהמשך. אולס הבנית הארץ כמקומות בעל קדושה עליונה לא נסכה ורק

18. מלacci ג. 23.

19. ראו מלכים ב ב 11: ציעל אליהו בסערה השטיח. והשוו בכך מציעא קיד. ע"ב; דוד ארץ זוטא פרק א: ילקוט שטוני בראשית, פרק ה, רמז סב: פרקי דברי אליעזר הגדול, פטו.

20. בין-ערכי מצין כי לימוד תורה מופלג, ובעיקר עם אליהו הנביא, הוא סימן היכר של קדושים, ורכישת הקדושים שמסופר עליהם כי זכו לפעלת זו (בן-עפרי תשפ"ד, 23).

על חלומות המכקרים. צמיהתם יש מאין של עז' פרי' שונים בחצר הובנה כנובעת מתחיוניות המופלאה של המקום — ומכאן וודר להפיקתו לפקרש ריסוי קצרה הרוזך. במהלך ביקורי במקום נוכחתי שהמכקרים בו, החלם בדרךם לסנייף קופת חולים הסטונך או ביוזאם פמנו, קוטפים ענף משיח התרס האזומח בפקום כסגולה, ובעקב גוטלים מהשפן שיעיש מחזיק בפינת הדולקה למוריה על איברים דואבים. גם לשילוב זה בין רפואה מודרנית למסורתית נמצא הד בחלומות שיזנו בהמשך. יعيش עצמו חש כי ברכת המקום שורה עליו. לטענותו, מאו שהתגללה האהר הוא לא מרגיש שם התဖיפות, כאילו היה ישן כל היום. מרגיש בוגר רענן. ברייא... לא קשה לי כלום'. גם את מראהו העציר מארבעים שנוחיו (בראשית שנות השמונים) ייחס יعيش לאנרגיות השופעות מהמקום. שניים אלו משקפים את מהפך החיים שעבר בעקבות ההתגלות, אך לא מפצים אותו. על התפקיד שחלתו בו ניתן לעמוד מהחלומות, שהמשיכו לפוך אותו (כמו את אברם לפניו) לאחר ההתגלות. שלא כאברהם, יعيش הסתפק בהודעה יחידה לציבור, אך החלום הבא, שנחלם חורשים אחדים לאחור ההתגלות, בעקבות הקמת בית הכנסת והיווצרות מנין במקום, מוציא במלכיו הנרצחים וכאותירתו הבוטחת את חלום ההודעה לציבור השנייה של אברהם (ואולי גם הוושפע ממנו). כזכור, חלומו של אברהם מפרט את מסע ההורתקאות שלו אל רבי דוד ומשה במקומו במרוקו ואת הבאתו לביתו בישראל.

אני גם כנה בחלום ואני הולך, כאילו אני חומר במקומות, בידיהם של, וזה יוצא לי מים שחורים כאלה. שאלתי בחלום: 'מה הפום השחורים האלה?' אז הם אלה הולכים, הולכים עד המקום שאנונו מתחפליים וחזר הכלול והב. אז אני אומר: 'מה זה? מים שחורים והב? וזה לא יכול להיות'... אז אני נכנס בפתח, ובפנים יש עוד פתח, ובתוך הפתח השני מעיין מים באמצע ועצים וירק לצד הזה ועצים וירק בצד השני, והיתה מיטה לכיוון הזה, ושנים ישבים עליה: דוד המלך ואליהו הנביא. אמר לי: 'מי שנכנס פה הוא לא יוצא'. אמרתי: 'עבדך הרבה, אני לא יכול להישאר במקומות הזה, אנשים מהכים לי, צריך לקבל אותן'. אז אומר: 'טוב, כיוון שאמרת ככה, לך לפתח, ושם יש יהלום אחד, וזה סוד. תלחוץ על היהלום והפתח יפתח לך ותצא'. בפנים היה תונוג, מעיין מים שבירים, בן עדר בעצמו. יצאת וראיתי חור של אנשים, מכון (הבית) וצד המקום, עוטדים. אמרתי להם: 'תדרשו לכם כי המקום הזה, מי שנכנס לא יוצא. אבל מי שרוצה להכנס וירצה לצאת', שמיים היד על היהלום אחד ליד הפתח, והפתח נפתח.

כמו חלום ההודעה השנייה לציבור של אברהם, גם חלום זה משקף את אווירת ההחפכוות בשלב הכרזותי של ההתגלות, לנוכח הצעלה הראשונית בכינון האהר ופרשומו. מכיוון שמושא ההתגלות של אברהם היה צדיק יהודי שמקום קבועו בהרי האטלס, לבש חלומו צורת מסע הרה שכנות. המסורת שיעיש מחייה

מתויהשת לאטר סמוי מן העין אך קרוב, באoorו הבית. יש לחושפו אך אין צורך להזכיר מרחוק, ולכן התנוועה בחלום היא אונכית, אל מעבה האדרמה.²¹ עם זאת, מודגשת גם כאן הפעולות של החלום, כמו בחלום ההתגלות הראשון שלו, יعيش חופר וחוושף את הבן המופלא, אך ראוי לשים לב להבדlies בין שני החלומות. אם בראשון נגלה לפני צדיק וממצווה עליו לחסור, הרי כאן סדרת הפעולות הפוטחת מוצגת בוגרי ראשון, כיוומה שאינה זקופה להמרצת חיזונית: 'אני קם... ואני הולך...' אני חופר בידיהם שלי'. ההבדל בין הסביבות היחסית של הגיבור בחולם הראשון לבין פעולתו ריזומתו בחולם השני נופל בחיריסטו מן הניגוד והמקביל שבין ההודעה הראשונה של אברהם להודעתו השנייה, אך הוא מייצג תהליך פסיכולוגי דומה: מעבר מתחום הלם וכבלול מן הנסיגת הכלתי צפוי גם הקודשה (ומהצגה עצמית מצטנעת לנוכח החשש מתנובות של ספקנות וביטול) לחששות 'יעוד ונחישות בעקבות כינון האתר (ולהצגה עצמית בוטחת ומושעמת יותר בעקבות ההיענות הראשונית).

הaicות הכריזומטית של ההשראה, המוליכה לנילוי 'פתחו של גן עדן' בעיירה קשה ים וחסורת יהוד, מתרוגמת בשפת החלום לתהיליך אלכימי, ההופך מיס שחוורים לזהב. פשרו של תהליך זה מתברר בהמשך החלום, כאשר גן עדן מתגללה בחולם במלוא הרדו, וימורי הטבע המסורתיים המזוהים לגן עדן, שהופיעו בחולם הראשון, חוזרים גם כאן. אך הפעם המכט על הדמיות המאכלסות אותו ממוקד יותר: במקומות ידניים מטיליים פסיביים לגן מווהה החולם את דוד המלך ואת אליהו הנביא יושבים על מיטה. זההו המידי של הרמות במקומות, שאיננו אופייני לחלומות ביקור, ו אף געדր מהחולם הקודם של ההודעה לציבור, מצין שהחולם מנווה ובطוח יותר במנגנון עם הקודשה יחסית לחולם הראשון. נוחותו של דוד המלך בחולם איננה מפתיעה לנוכח המסורות המזיקה אותו כחושב קבוע בגן עדן. סמל המשיח הפטיעד או כאב קדמון שלו (גינצבורג תשלי'ז, 73-74).²²

האים בהילכוות ללא מזעא במערה משקפי אולי את תחשות הסכנה הנובעת

21. נזכר, עם זאת, כי גם הפלין הסכרייע בחולם הפסע של אברהם כרך ירידת אל המערה, שבה נפצע רבי דוד ופשתה. יותר מזאת, כשהודו בפסע של אברהם אל המערה הועלה האפשרות כי פורבר בפסע לנן עדן. על כך, ועל המסתמורות הפייתיות-סמליות של הנסיגת עם הקודשה בכתן האדרמה, ראו פרק שני, השارة 23 ולידיה.

22. הקשר בין אליהו לדוד, הנסמך על חסקידיו המסורתי של אליהו במושב המשיח, מוכר הייטב מהיפות ומהמודרך. בפיות המטודוס המושר במצואי שבת נאמר על אליהו הנביא: 'במהרה יבוא אלינו עם משיח בקדוד'. בפירוש משל פרשה יט, כא נזכרים אליהו ודוד כסניים משבעת שמותיו של המשיח. ראו גם 61-67, 1978, Wiener. בעיבודו של ביאליק (תשכ"ה, לח-טח) לאגדה העממית על דוד המלך במערה הנושא בצייה היום, אליהו הנביא מוליך שני תלמידי חכמים אל המערה שבת דוד המלך ישן במעיטה.

בגילוי סודות פיסטיים עקב החדריה למקומות הקדושים. מושיב זה מוכר מאגדות קבשו של דוד הפלן וקברי האבות במערת המכפלה (ר'ינר תשנ"ח). אולם בסופו של דבר נספר ליעיש סוד הפתח, והוא יוצא בשלום. הרונשת הפתח בתוך פתח כניסה, ההשניה המאיימת בתוך – מי שנכנס פה הוא לא יוצא – ובילוי היהלום הגstor לסתות שער הייצאה,²³ מקנים לביקור בגין עדן אפשרות של טקס חניכה תלת-שלבי, המוכיח שוב את ביקורו של אברהם במערת רבי דוד ומשה בתודעתו השניה לציבור. גם שם הפתחים מהווים נקודות מעבר דרמטיות בסיפור.²⁴ שני המקrios הביקור במקומות הקדושים שבמבעבה האדמה משמש מצע למפהך חיים, מעין מות ולייה מחדש סמליים.²⁵

בניגוד לחלום ההתגלות הראשון, שבו החלום פועל ללא קהל, בחלום הנוכחי הוא כבר מציג עצמו בתפקיד שניבש לעצמו בחיי העrozות: מאוח מבקרים באתר, בזכות העוזבה ש'אנשים מתחכים לי', צריך לקבל אותם, וכשה י夷ש סוד הייצאה ימסר לו, והוא טהור לשתחוו בו את קהל המבקרים העוזבה בחוץ. אפשר לדמות את הטנספורמציה האישית שעבור י夷ש, מארם מונגע הנורא מונגעים חברתיים לאיש ציבור המקהל קהיל ביבו, להסicht המים השחורים לוהב.²⁶ גם אברהם, כמו י夷ש, ניצב בזיד מול הצדים רכיבים הנוראים לקובורת הצדיק. מעבר זה בחולות מהוזירה האישית אל הפרח הקיבוצי משקף בשני המקrios החלום הוא שבו יומת אישיות יוצרת הר ציבור וקhitlot מאמיצים. בשני המקrios החלום הוא השולט על הכניסה לאתר, אך המטר התחרותי, המודגש בתוריות אצל אברהם, רק נרמו אצל י夷ש (אולם, כפי שנראה מיד, אין הוא געדר משולמו הפנימי). תפקידו של י夷ש מעצב על פי דגם הפטון הקדוש של האתר: כשם שאליהו הוא המוציא וה מביא בגין עדן, כך י夷ש בסיסו חלומו מדריך את המבקרים בסוד

23. יהלום בשער מזכיר את התיאור בפסכת בגין עדן שבסוף ברייתא דשיטא הקטן: 'שניהם סתומים שעדי בדרכו יש בגין עוזן' (אייזנשטיין 1990, 84).

24. את הפתח והראשון חוצה אברהם למזרת אזהרות השומר כי מי שייעשה בגין דפו בראשו, לאחר מכן הוא מותח דלה בזרל, על אף אזהרות השופרים כי כל הנוגע בדלה יישרת. בתגובה אל סתת הייצאה השומר מפנה את קהל המבקרים למשכו החודש של הצדיק בצעמת.

25. אצל אברהם מושיב וזה מבוטא באמצעות היירה במדרגות למערת, תוך כדי מעבר מנאור לחושך ושוב לאור. נספיק על כך, הנטזים מוחוריים כי ישלמו בחירות על הכניסה, אצל י夷ש המותה הסמלי הוא ההליכות בגין עדן; הלידה מחדש היא הייצאה הבוטחת. המעבר מפירים שחורים לוהב מזכיר את המעבר מחשך לאור אצל אברהם, כמו בגין יש לוכוד שאליהו הנביא עצמו חווה התגלות אלוהית במערת חור חורב (מלכים א יט 9).

26. ברמה פיזוראית יותר ניתן שבסבב זאת אכן נס שאיפה להתעשרות בעקבות הקמת האתר.

הכניתה והיביאה. התודר הארוך המשתרע מן הפתח, מפרש כמו יתמן עם עופרים בסמוֹך לפתחה של המערה; בחלום ההודעה השנייה של אברהם, משקף, מן הסתום, את משלאות לבם של שני החולמים כי האתורים שהקימו ימשכו קהיל רב. תפקידו של יעיש כישומר הספרי באثر הקדוש, המוצג בהבלטה בסיום החלומות, לא צמח יש מאין. היוכרון המדי היהיד שעה יعيش כאסוציאציה לחלומות התהגלות שלו מרמז שתחושת הייעוד הייתה נטוועה בו והוא מכבר. עוד בנסיבותיו, כשהייתו והמשפחה נוהגת לחתוגנס שכחנות בבית ההורים, היו האחים והאחיות נהגים לדון בבדיחות הדעת בשאלת: חלקו של מי גודל יותר בשולם הבא. יעיש, שמעולם לא היה פהיר לשון, התקשה להשתלב בעקביות המילוליות שהחולפו סביב השולחן, עד שהכריז פעם בהארה פתואם: 'אני אהיה ראש ועד בשולט הבא... אתם יודיעים מה, אם אני לא אבני אתכם מפתחו של גן עדן, לא תיכנסו בכלל'. בהנחה כי זיכרונו זה אכן מיצג אירודע שקדם להתגלות, נראה כי הפנטזיה לגבי תפקידו בגין עדן הchallenge לכאן כייעיש בגיל צער. יתכן כי מתחת למיטה העליונות וההתברחות החלום משקי עניין רציני יותר של תחרות בין האחים על בכורה ונבחנות. עליה כאן הקמה התרבותית של כניסה מוגבלת למקום הקדוש, ובאמצעותה – תיקוף עליונותו של המספר על המתחרים. כוכור, נשא זה חור ונשנה בחלומו חזיו של אברהם.

כאילו כדי לתקוף את הטענה כי גילוי סוד הפתח בחולם האחורי פרמז על מהפרק חיים שלם, פעין לידה מחדש סמלית, בא חלום מאוחר יותר של יעיש והציג נושא והבישות שאין לפעלת טמונה:

הייתי יושב והנה רואה אנשים לבושים לבן. תפסו אותו, הפכו אותו לתיינוק. אמרו לי: 'עכשו אתה כאילו נולד מחדש מחדש. אתה צריך סבלנות, ואתה בעזרת השם, תהיה מלך.'²⁷

חלומות חניתה מופלאים, הפליזים תחשוה של התגלות ונבחנות, עד כדי הרגשה של לידה מחדש, אינם תנאי מספיק להצלחתו של מקום חדש חדש. בין ההשראה הפרטית להצלחה הציבורית מפרידה שאלת התקבלותו של האתגר על ידי הקהילה והרשויות. שאלת זו חשובה במיוחד בפתחו של גן עדן, בغالל היומנות הטמונה בזהות האתגר ופטרונו, אף שיזמות זו מסתובבת על ידי המסורות הפוכרת הקובעת כיפתחו של גן עדן פצרי בבית שאן. כפי שניזocket, חלומותיו של יעיש זכו להדר רב בקרוב תושבי בית שאן. מן הסתום גם בוכחות של מסורת זו, ולא מעתים מכנייהם הביבו על גילוי האתגר בחלומות על אודוטז. יעיש מצדיו עשה כל מאמץ

²⁷ ראיו לזכור כי גם אברהם כנ"חיהם חלם חלום מפורש של מות ותחייה. בחלומו הוא הושב לתחים בידי רבי דוד ומשה, שנעור באליזה הנביא.

לטפח את קהילת החולמים (ובעיקר התחולמות) שצמיחה במקומות. הוא השתדל להפין את יהודיה לציבור בקרבת קהיל רוחב ככל האפשר, ואף קיבע את חלופות המבקרים במקום במחברת מיוחדת. סכיב שתחו של גן עדן התגבסה חכורה קטנה של שכנים וידידים (וביניהם פאר, בנו של אברהם בקניטיס), שפעלה לפתח את המקום ולקנות לו לגיטימציה. חכורה זו התחלה להתפלל בבית הכנסת שנבנה במקום מכסי תרומות, תחילה רק בסוסי שבוגן, ואחר כך בכל יום.

נסע על כך עשו הפעילים מאמצים ניכרים להשיג אישור ותמייה ממקובלים ורבנים ידועים, כדי לשכנע את רשות העירייה, ובמיוחד את רב העיר, הרב אליהו כהן, להעניק הכרה רשמית לאתר ולסייע בתוכניות הפיתוח שלו. אחד מהחברים, שהשתופף בחוגי המקובלים, אף נשלח לשם כך לרבי ישראל אביחזירא (בבא סאל) בונטיות ולרבי מרדכי שרעבי בירושלים. לרבותיו, הביעו השניים תמיכה בכנון המקום, אך סירבו להעניקה בכתב. רב ירושה בני ברק שביקר באתר התפעל מסיפורו של עישן וכן גם מהאוירה המתוודה השורה בחצר, וקבע שישי קבלת בפקוד. גדור המקובלים בבית שאן, רבי טכלוף לעסקי, חלם שבתקום מצויות נשמות טהורות. אולם תגوبות אלה ודומות להן לא הצליחו להבקיע את חומת ההסתיניות של הרב המקומי. גם פשלחת של נשים שחדרו על המקום, שנשלחה אליו על ידי עישן, לא שינה את דעתו כי חלומות בלבד אינם יכולים להוות עדות מספקת לחוקמו של הגילוי.²⁸ אחר כך הגיעו הרבה מערתו, ואף ביקר במקום בעת ההילולה בלוויית ראש המועצה. גם השר דוד לוי, תושב בית שאן, בא לביקור חתום, אך לביטוי התמיכה הלא מחייבים שהשミニ בפקוד לא הייתה ממש מעשי. בסופו של דבר נילו הרשות המקומיות נכוונות לסייע בפיתוח המקום ובחזקתו, אך זאת בתחום שנייהו יעצר לידי המועצה הדתית. עישן, שחש כי פעולה חייו עומדת להיגול ממנה, סירב לכך בתוקף.

באמצע שנות השמונים תיפקד שתחו של גן עדן בעיקר כבית כנסת וכאתרי ריפוי מקומי. סכily שיצליה לפrown להזעה הציבורית מעבר לבית שאן, ההילולה לאליהו הגביה בראשות חורש אלול, שיאה של הפעילות כאחר, התנהלה כסערה

²⁸ הרב, מיזאי פרוצו הטעורה כפולחן הקודשים הפטוני, הביע פלייה באחני על שאליחו הגביה כחומר כביר להתגלות לפני אדם פשוט וחסר הטסלה תורנית כייש, ולא הופיע, למשל, לפניו, אף שהדברים נאמרו בבריות הדעת. הסיפור שבחור לספר לי כדי לישב את התמיכה רומו אולי על מובטו שלו עקב התהgalות. משפחה שפחה לגאון מודילנה בקשיה פטרכת נאלצת לזרור לביתה בפזר נפש אותו שלא עלה כדי הרבה להציג פתרון נאות לבניה שהעל בפניו. העגלן שהסיגם טبع על מזוקתם והציג פתרון הלכתי משביע רצון. בשיטה על כך הגאון מודילנה אמר כי העגלן נהגה מעתנת חינוך, וכי החטמקו שלו בבעיה היא שהוידה לא רק את השפע שתשרה סטוטו על העגלן החם.

תגניות שהקיפה מעט יותר מעשרה תריסרים של משתתפים, רובם כולם מהופיע. הת躬מות לטיפוח המקום שנאספו במהלך המכירה הפעם של נרות הצדיים, ובראשן הנר לאליהו הנביא, הסתכמו בסכומים צניעים, שכערכיהם של היום לא עלו על אלף שקלים ספורים. בסופו של דבר נותר 'פתחו של גן עדן', בניגוד ליבית רבי דוד ומשה' בצתפת, אחר מקומי מובהק, מעבר לסייעות אובייקטיביות, כמו יופרנותה הקשה לעיכול של היומה ושוליווה של בית שאן, דומה כי עיש המופנים והחמים לא ניחן, למזרת תחוות הייעוד החזקה והנוחות שפייעטו בו, בסוד מנהיגות וכתהום כדי לסתור אחריו קהל מאמינים ולהכפיל את הרשות לרצונו. 'בשביל זה צריך פוליטיקה', צינה חנה, רעייתו של יעיש, זבעל אין לו פוליטיקה'. אף שלא הצליח לפמש את התקות שחלתה ביוזמתו, היה יעיש מושחת מפעלו ומהשינוי שחולל בחיו. כמיוחד היה גאה בתלמוד התורה שהקים בכיתת הכנסת על שם אליהו הנביא, שבו למזרם שנפלטו ממערכת החינוך בהדרכת תלמיד חכם מכל מקום. יעיש, שראה בילדיהם אלה את בוראוו שלו, נער משולח לנפשו במעברת בית שאן באמצעות החמשים, היה מודע לחלוותן לשוברה כי במימוש תוכנית זו הוא מרפא את פצעי ילדותו, שמקורם במעבר הטראומתי סגורוקו לישראל.

חולמים בגן עדן

חולומות כריאופטיים מהסוג שהוו יעיש ואברהם, שבמהלכם נכנס החולם לתהום מקודש וקשר קשור עם הישויות הטרגאנגדטיליות והכוחות היצירתיים של המסורות התרבותיות שלו, מכנים ליחיזר 'אמונה' ב'יעודו', תחוות ב'יחסון עצמי', השראה לפעולותיו ובסיס ל'זהותו העצמית' (Lancman 1975, 222). אולם מטען הווייתי זה, מרשימים ומעודר ככל שייהי בעבר החולם, לא יהפוך את יוזמתו לאירוע בריקיימא במשמעות הבין-אישית והתברותי אם לא יותיד את רישומו גם על האחרים בסביבתו ויאומץ על ידו. אימוץ הוויית ההתגלות וקבלתה על ידי הסביבה החברותית מחייבים דיאלוג משמשתי ומתחשך בין החולם לבין הקהילה. במקורה של 'פתחו של גן עדן' בבית שאן (כמו גם במקרה של 'בית רבי דוד ומשה' בצתפת), דיאלוג כזה אכן הפתח משהלו בני ארים שונים בעירה לחולם על האטר החדרש ועל פטרונו הקדוש.²⁹

קהילת החולמים שהתגבשה סביב 'פתחו של גן עדן' מוכיחה כי החלום, שבתפיסת הפסיכולוגיה המודרנית מרגע כאירוע תוך-נפשי מובהק — פרטני,

²⁹ בвиוקרים חורים בבית שאן בשנים 1981-1983 נאספו בסיסו של צוואר המחקר טוטי אסולין כ-550 חולומות שנחלמו על האטר.

סובייקטיבי וחמקן – יכול להתרשם בהקשרים תרבותיים מסוימים במשמעותם בין-אישיים ובין-סובייקטיביים ולהיהפן לאירוע ציבורי כובח (Bilu, 2000; 1987). חלום התגלות של יعيش, כמו זה של אברהם, התגלגל בין התושבים כמו ספרדים תרבותיים אחרים – מעשיות, פיתוחים, אגדות קדושים – חזין את חיי העירות שלהם וחלחל לחלק מחלומותיהם. חלומות אלה, משחוור ומשנו, היז סוג של תיקף, שסייע לכונן את האثر כמודד קהילתי וכמשאב תרבותי. מעבר מבריע והמן המישור האישי למישור הקיבוצי התאפשר כאן. כמו אצל אברהם ובמקרים נוספים, משותם שתכני ההזעה לציבור. גם אם גנוזו בחלקם מחוויתם האישית של יعيش, עוצבו על פי זdock תרבותי כובח, שבו הבניה האתර הקדוש ודמותו הגדיר מוחויים ניבים משותפים לחולם ולקהילתו. מעבר לצבעון המקומי המזוהה של גן ערן, דומה כי הייננות הקהילתית נבעה מן הצורך של חבריה בחידוש הזיקה שלהם לצדיקים באמצעות מוקד פידי ברור – צורך שהוצע על ידי הנסיבות הסוציאו-פלטניות והכלכליות הקשות. שנקלעו אליו בעקבות ההגירה לישראל. בספקו צורך זה מעציר יعيش כמתוך תרבותי, המחדש מסורות ופותחמן להקשר המקומי הנוכחי, העובדה שהדייאלוג בין היוזם לבין הקהילה תחבס בפינה רבת על חלומות עולה בקנה אחד עם התפקיד המרכזי שטילא החלום בהערכת הקדושים בטורקו (בן-עמי תשמ"ד, 79-84; Abramovitch, 1985).

את קהילת החולמים שהחפתחה סביב' שתחו של גן עדן אציג בשני חלקים. תחילתה אביה דזמנאות אחרות לדרכם שבוחן שיטש שיח החלומות לתיקוף התגלות. לאחר מכן אתפקר בחלומות שחלו בבני אדם מהמעגל הפנימי של נאמני האתර, ואנסה להראות כיצד הם השתמשו במקומות ובפטרוחיו הקדושים כניבים תרבותיים להבעת מאויים, קוגסלייקטים ומצוקות, ולהחמודות פאם.

שיח החלומים החל בפרק משפחת אוחנה. כפי שמצוין בסיום ההזעה לציבור, הייתה זו חנה שחלה את החלום שהפרק את אליהו הנביא לפטרונו של האתර. פאי שהופיע בחלומה ודרש פגנה לעזרך ספודה לאליהו היה לא אחר מאשר יعيش, בעל. המעגל הורחב בעקבות ההזרעה לציבור שפרסם יعيش, עת החלו שכנים ומברים, ובמיוחד נשים פשיכון ד', להלום על הטקום. לאישור היצוני זה נספח עומק היסטורי. שכן ייחודו של האתר נרמז עוד לפני התגלות, כפי שלמד יعيش בדיעד. לאחר שהקם את שתחו של גן עדן גורע לו כי הדירית שהגורה בבית לפניו דיווחה על תלום חווור, שבו ראתה אדם לבוש לבן (שייעיש דיהה כאליהו הנביא), הניאב בחדר המרכזי בתוך להבנת אש גבואה,³⁰ זלא מהעיף אף פעם.³¹

³⁰ לאש תפkid מרכז ביפוי אליהו, ראו פלכים א' יח 23-39; פלכים ב' א' 10-14; וכן נס בן פורא כת, 1. והשוו לדוד הטלן היושב בגין עדן על כסא של אש (גינצבורג תשל"ג, 37).

³¹ כזכור גם יعيش האין עצמו כפי שילא מרגיש שום התיעיפות, מאד שגילה את האתר.

החולמות שצצו בקהילה לאחר התגלות לא היו עשוים מעור אחד. כמו מה לא היה אלא השתקפות של חלום החניתה של יعيش, על דימוי גן עדן המסורתיים שבו. כך חלמה אישה משכונת אליהו בבית שאן, שבשיכון ר' נפתחה כטו מערה וטים ואנשים וכל מיני רבנים שם, ופרחים ושמחת והכיף. לעיתים נוספת לתיאור המקום הבעת פלאה והתפעלות. אישה צעירה, שחלמה על 'מעיין השופע מים כחולים וחכים והמן אנשים סביב לפערין', הוסיפה: 'אני התפעלת מהפערין ומימיוז הזוכים... לא דעתך כי יש מקום כזה בבית שאן'. בחולמות אחרים החלמתה נחצתה מצופה שכילה, ניטרלית או מתפעלת, למשתתפת מעורכת. כך, למשל, שכנה לומדת בחולמות ממברקים שמיניהם למקום בתוסים ובמחלות, בישני אוטוכוסים, ערבים ויהודים', כי פניהם מועדרות לנגן עדן שנפתח אצלן. היא נכנסת בעקבותיהם ותובעת מיישר להתקין שלט על פתח הבית, '(שה) מקום טהור וקדוש, זה גן עדן'. איש אחר, החלמת על 'מגעל של צדיקים' סביב ספר תורה, זוקרים וירושים סודרה', יצאת החוצה ומומינה אנשים לטקס: 'בואו תראו, כמו מערת המכפללה, ממש גן עדן'²². שני החלומות האחרונים מיצגים סוגה נוספת של חלימה, שבה הדימויים הרווחים הם של הילולה או סודרה. בחולום שלישי רואה אישת את מופסת ביתו של יعيش כיכיפת זכוכית, ויש בה פנס שמורדייקים בו נרות ואנשיים מתפללים שם. עובר אורח פגלה ספקנות לבני הפעילות הדתיות במקום: 'מה שתאומן אנשים מתפללים פה? ואת רק מופסת, מה יש בה?' אך החלמת מהסה אותו: 'תשtopic: זה מקום קדיש, אף פעם אל תדבר על המקומות הזה', מפרשpticיבת פסיכוןית. ייחנן שהספקות אינם אלא ביטוי תשלחות לאוביולנטיות של החלמת עצמה לגבי קדושתו של המקום, והשתקתם — דרך להתפזר עמה.

בחולמות אחרים החלמת לוטרת על קיומו של האתר מפטרונו הקדוש, המופיע בחזות עלומה, לעיתים כקבן, כייה לאליהו הנביא במסורת העתיקה. שכנה נפגש בחולמה עם אחד עם ז肯 עד הבطن, עם שק על גבו ובכובע כס'. כשהיא שואלת לווהרג, הוא משתאה: 'מה, את לא מכירה מי אני? אני השליח של יعيش, של המקום הקדוש, ואני לוקת את הימים האלה למשותו שצורך להתרפא'. בחולום זה, שבו מזכיר לראשונה תפקיים של האתר כמקדש רפואי, מתחולל היופיע תפקיים, המזכיר את הצדיκ כשליחו של יعيش. בחולום אחר, הלכה ממחברת התלומות של יعيش (מ-22 בינוואר 1982), היזהו של האתר באירועים פטוריים הוא עקייף וטורכוב יותר: ליליה אחר חלמתי שני עופרות על גג ביתו, מעל הגג משתרע עץ תות. לרוגע ראיתי איש פנוי עם שק על גבו, גבוה כגובה הבניין, הגיע גובה עד לגג, הושיט ליה את ידו לחת לו צדקה. הרזאתי מטעג, נתתי לו והלך'. פשרו של החלום

²² ראו זהה פרשנות, פורש רות, ריד: עבי קספה אמר מערת המכפללה סוכה לון עדן.

התחוור לחולמת ריק כשבירה באהר ונילחה שען התות שראתה בחלום מתנוסס להפארת מעל הכנסתה לבית: לתרדמתו הבהיר לי שהמקום שראיתי בחולם הוא כמו ציאות, הוא המקום הקדוש שכנה מר עיש אוחנה'.

בחולמות נוספים מסתברת קדושת המקום טמסרים שליליים של أيام או איסור כניסה עקב פטולה או מצב לא נאותים של החולם. מבקר שקטף כמה זיתים מען בחצר, גנוף בחולם על ידי אליהו הנביא: 'למה לך את הזיתים ללא רשות?'vr. בקש סליחה מבעל המקום ותעשה סעודה במקום'. סוחר שפכר ליעיש מתבן האורה לקישוט בית הכנסת קיבל מסר דומה, שהחלוה אליז איזס מפודש: 'תשמע, תחויר הכסף לבעל המקום, ואמ לא תחויר הכסף, יעלה לך בזקך, תיזהר'. נשים במחוזר, שביקשו בחולמן לבקר במקומות, נחפטו בכניסה על ידי הצדיק, שהורה להן לשוב על עקבותיהן ולהחוור ריק כשתהיינה טהורות.

בחולמות אחרים זכתה ההתגלות שחווה夷יש לתיקוף באמצעות דמיות מופת מן המקרא או התלמוד. סוג זה של חולומות הוא המקבילה הלילית לניסיונותיהם של夷יש וחבריו לזכות באישורם ובתמייניהם של מקובלים מפורטים לאחר ההתגלות. אישة בגין העמידה חלמה כי ב ביקור משפחתי בbara שבע היא מספרת לניסותיה, עני, בצחוק, שנפתח לטן גן עדן בבית שאן. לפטע מחרב מישור: 'כן, יש שם גן עדן, ואנחנו שם'. לביקשת החולמת, האלמוני מזהה את עצמו: 'אני רבי עקיבא, אני בטבריה',¹³ בטהלה מעוניין של חלום בתוך חלום החולמת מהורת לספר לחנה, רבייתו של夷יש, מה שנאמר לה. בהגיעה לפקים היא נשאת את עיניה למעללה וורואה שני מלאכים יורדים ליד הבית של夷יש... כולם בלכני'. הספקנות הריאשונית, המתחבطة בطن הלגונאי בהצעת המקום, נהפכת לאמונה عمוקה לנוכח עדותה המאושרת של רבי עקיבא והופעת המלאכים. טענתו של רבי עקיבא, בלשון רבים, לנוכחות באחר, אף שקבע בטבריה, עליה בקנה אחד עם האמונה, שתקלנו בה גם בבית רבי רוד ומשה, ולפיה הצדיקים נוטים להתקרב יתיריו וליצור חברותא במקומות הקדושים. ומכל מקום, מקומות הנאות של הצדיקים הוא בגין פדן.

בחולם אחר מאוחר סוג החולם מרגא את עצמו ליד הכותל המערבי בירושלים, בקרבת שני אנשי בחליפות. שובר אורת, שאותו הוא שואל לזרות הצמד, שונת בפיילאה: 'מה, אתה לא יודע מי אלו? זה משה ואהרון'. החולם פונה אליו בינוים: 'אפשר לשאול אתכם על איזה מקום פה ושם?...' יש לנו איזה מקום קדוש שציריך לבנות אותו'. וידת החולם מתחלפת כהרף עין, והחולם מוצא עצמו עס הצמוד הקדוש באתר בית שאן. משה ואהרון מוציאים טרוצים טרואה עיניהם ומעניקים לו את האישור המוחל לבניה. המשאלת המשוערת של הפונה, שהחולם מעניק

לה מענה, מיצגת את הבעיה המרכזית של יוויתה את 'פתחו של גן עדן' בכל שנות קיומו: התנגדות הרשותות לפיתוח המקום.

דיאלוג החלומות מגע לשיאו כאשר שנים או יותר מבני הקהילה חולמים חלומות והם או מקוררים. כך, אחרי שיעיש חלם כי צדיקים שכנים באתר שהקם, נילה לו המקובל רביעי לערוף כי באותו לילה ממש חלם על ארבע נשיות טהורות הנמצאות במקומות. חלום המשותף של יعيش ושל רביעי מכך וכה לפיתוח נוסף בחלומה של פבקרת, שחלמה כי באתר נמצאים ארבעה צדיקים: אליו הنبي, דוד המלך, רב שמעון בר יוחאי ורבי מאיר בעל הנז.

בחלק השני של הפרק נבחן בפיירות רב יותר את חלומותיהם של ארבעה מתושבי בית שאן: חנה, אשתו של יعيش; מאיר, פעיל מרכז באתר; זורה, פבקרת מן השורה; ולבסוף רחל, בת בית באתר ותחולמת הפורת ביוזר מכין כל הפבקרים בו. אנטה להראות כיצד החלומות האלה משלבים מניעים פסיכולוגיים אינדרויזואליים וניבאים תרבותיים מסוימים, בהוויהם בעת ובעונה אחת פראה למשאלות ולצורךים של התולמים וזרה להתמודדות עם (השוד: גירץ 1990; Handelman 1990). בהתקופות זו נהסכים הסמלים הקולקטיביים של המקום הקדוש ושל הצדיק המצוי בו לסתלים אישיים, המוצאים על פי סגנון תחيم והビזנטית האישית של כל אחד מהחולמים. חלומתיה של רחל יוצגו בהרחבה לנוכח מסורות הרוב ולאור העובדה ששימושה בעבורת מקור של השראה ולגיטימציה להינתק בהדרגה מפתחו של גן עדן ולהיהפוך למפארה טכנית של אליהו הנביא.

המקדש העוזב

מקומה של חנה, אשת יعيش, בשיח החלומות סביב האתר סטחים, כוכור, כבר מההודעה לציבור של בעל. חנה מילאה תפקיד מרכזי בניהול המקום ובארגון ההילולה, ומאהר שפתחו של גן עדן היה אתר ביתי מובהק. קשה להניח שהיא אפשר לקיימו ללא שיתוף הפשרה שלה. חשיבותה ניכרת בעיקר באירועים כאשר יعيش שהה מחוץ לבית לדגל עבודה, וכחכמת לסייעה לכבוד אליהו הנביא. עם זאת, ברור שהיא לא הייתה טוערת כמעט להקמת המקום. להיפך, היא דחקה ביעיש לעזוב את בית שאן ולהציג אל אותה במרכז הארץ — אידוע שסוכל על ידי ההתגלות. מכיוון שנילוי האתר גרם לשיכול מאוריה (ואולי גם הוואן על ידם), סביר להניח שהיא לא הייתה שלמה עמו. אולם חנה מיהרה להסתגל למצב החדש, ומעולם לא שמשתיה מתלוונת על השינוי החרי של חייו פשחתה לאחר שהוקם 'פתחו של גן עדן'. החלום שההפק את אליהו הנביא לפטרונו של האתר אף נחלם על ידה, ובעקבותו באו חלומות נוספים על המקום. החלום שירצג כאן היה המפורט ביותר שימושי מפה.

עכשו בערב, אני ישנתי. חלמתי, ככה, שבא ארזה רב שangi לא מכירה. בא ונכנס מהשער. ذات אומרת, הוא לא נכנס לבית אצלנו והוא לא היה מעוניין אותנו... לא היה מעוניין אותו מأتנו. אני אמרתי ככה בחלום: 'אני אסתכל על מה הוא בא, הרבה הוא', הוא הלך לבדוק במקום שהיה בית הכנסת. אז עוד לא העודנו בית הכנסת. אני רואה, הוא גם רואה, שהוא כבר של צדיק, והකבר הזה הוא עזוב, בלי נרות, בלי שום דבר. והකבר הזה, משהו דומה כמו בקבר דוד הפלן, משרו כהה, אז הרוב הזה קרא שלוש פעמים, ככה בקול שלו: 'כהן גדול, כהן גדול, כהן גדול'.

שלוש פעמים. אז אני מתחה לחשוכה, הוא לא שאל אותו וחזר בדרכו, מהשער.

אף שביקורו של הרוב באתר יכול להתרחש כסיכון של הכרה ולגיטימציה, המסר שהוא מעביר הוא התגלמות מוחלטת מבני הבית (...לא נכנס לבית... לא היה מעוניין אותו מأتנו... לא שאל אותו). האתר, שבחלומו הופך להיות קבר של צדיק, אולי קברו של דוד (המלך שנזכריו בבן עדן מהדרות בחולותיו של יعيش ושל אחרים), מתוар בעלוב וCREMENT, ומכאן שאין זוכה בהכרת הציבור. העבורה שהרבינו זוכה בمعנה לкриיאתו המשולשת, בגין גמור לפניה המשולשת אל יعيش בחולם ההתגלות שלו (תשמג, תשמג, תשמע). יכולה להתרחש גם מול כל התגנוגות הסוגנות והפטגשות. אולי מכאן גם נובעת פליטת הפה: 'זהו לא היה מעוניין אותו', המתוונת פיד: 'לא היה מעוניין אותו מأتנו'. אך באותה מידה יתכן כי העדר התשובה מצין, שהרבינו זוכה בהוכחה לתוכפו של המקום, ולכן נוטש אותו בלי להעניק לו הכרה. הפניה 'כהן גדול' מעוררת אסוציאציות לבית המקדש, אך היא גם וודאי אפשרי להזיהו של הרוב המבקר. ובמה של בית שאן דאן, הרוב אליו זה כהן, שורר עליז את חמתם של המאמינים עקב סידורו להכיר במקומות. חנה אף נמנתה עם משלחת הנשים, שכعلاה וחויריו שלחו אל הרוב כדי שישכנעווהו באמצעות חולמותיהם בקדושת המקום, ואשר הושבה על ידו ריקם. הרוב הודיע לנשים כי יתרצה רק כאשר 'אותו בן אדם שבא אל יعيش (בחולם) יבוא אליו'. יתכן שהחולם מייצג את ניסיונו הבושל ליזור קשר עם הפטرون האלוהי של המקום (שםתו למרכה האירונית בשם הרוב).

נראה שהאסוציאציה לבית המקדש בחולומה של חנה אינה מקרית. היא הופכת את האתר לכבו של דוד הפלן, מי שביקש להקים את המקדש,³⁴ ובחלומו אחר היא מכנה אותו 'קדוש הקודשים'. אולם, בצד הקדושה הייתה המיוססת למקום בחולמותיה, חנה גותנת בהם גם ביטוי ללכתי ולפנטוקיה באשר לסייעי צמיחתו. בחולומה האטר עזוב, המבקר היחיד בו מתעלם מבניין, ואף אין זוכה לمعנה.

³⁴ בקשו של דוד להקים את המקדש נדרתת על ידי האל, שהעביר את פירומת השם שלmeta, וראו שפואל ב ד; דברי הימים א יד 1-15.

בחלוט נוסף מוכיחה אותה על שהיא מפקפקת בעtid המוקם, ובמקרה אחר כופיעים בחלהפה 'אנשים בלתי צניעים ורוקדים ריקודים כלל לא צניעים' בחצר הבית, בעוד יعيش 'מסתהר מאחורי עין, מבית בהם, ועיניו ולגנות דמשות'.³⁵ דומני שהגיגוד בין הקדושה המיחוסת לאחר לבין חוסר האמונה בעtidו מבטא את האמביוולנטיות שחששה חנה כלפי המקום, אשר בעטיה נאלצה לוותר על תוכניותיה ולהרישאר בבית שני. בינוור לחחי העזרות, שבhem היא עוז נאמן לנדר בעלה בניהול המקום, תלומותיה מסגידים את חוסר הנחתה שלה ואת פקופקה בוג� ל'פתחו של גן עדן'.

חzon הפיתוח

החולם השני, מאיר, נמנה עם הפעילים המרכזיים בשנותיו הראשונות של האטר והיה מעורב בהיבטים הארוגניים של ניהולו. כמחסנאי במפעל מוקמי וכנבאי בכיתת הכנסת השכונתי, היה למPAIR ניסיון וכיישורים ניהוליים שהSTRU ליעיש. משורבותו במקום מצאה את ביטוייה בחלוות רביים, שהראשון והמפורסם שבhem יזבא כאן, חלום זה הוא מענה ישיר לחולות התתגלות של יعيش, והוא נחלם מיד לאחר שיעיש הופיע בבית הכנסת של מאיר ביום א' של ראש השנה והודיע למתפללים על תגלותו, החלום המורכב, המתחור בעצמו בחלוות התתגלות של יعيش ואברהם, משקף את הרושות העז שהותיר בו סיפורי של יعيش ואת כמיותו להתתמשותו.

אני הולך כסיבוב של 'citeau' שאתם באים לבית שני, ככיביש היישן; שפת עמר צריף, ואני ראייתי דמות של בן אדם, כמו חבר קיבוץ דתי, עם כובע טמבל; יושב שם, ואני כאילו הולך לעבודה לקרהת הבוקר. שואל אותו: 'שלום מאיר, מה נשמע?' ואני עונה לו: 'שלום, מה אתה עושה כאן?' אז הוא מראה לי לכיון הבית כאן [כיבורו של יعيش], לכיון היהודי, והוא מראה לי שעובדים שם עם קומפרסוריים ועושים שם כמו אין נחל כזה. אני שואל אותו למה, אז הוא אומר לי: 'תראה, ונהל הווה שיש לנו היום, כל פיני גשמי טוחנים אורות, המעביר הוה שעושים, וזה לכיון הבית הזה.' אז אני שואל אותו מה קרה, אז הוא אומר: 'תראה, כאן חמיד שולה, זאת אמרת, מפער לאוטואים וכלי רכב לעבור, וכל זה. אז אנחנו רוצחים לעשות נחל כאן.' והוא מראה לי איך שעובדים והכל. פתאום אני פוגש שדר בן אדם אחד והוא שואל אותו גם בן לשפטומי והכל. ואני רואה הפקום הזה, כאילו יש איידה עצים, וידאים ממש אנשים ותיקים, כמו תימנים כאלה. ועמד בן אדם צעיר. ככה בצדורה שאפורטוי לך, כמו חבר קיבוץ עם כובע טמבל. ואני שואל אותו: 'מי הם האנשים האלה?' והוא אומר לי: 'זה מושב ותיק מאד, שבבוקר כל אחר יוצא

³⁵ היצורף של חוסר צניעות והסתורות מאחורי עין מוכיח את אדם וחותם העירומים בגין עין המתהבים מהאל 'בתוך עין הבני' (בראשית ג 7-8).

לעבודה שלו. ואני רואה אותו, אחר עס סל, אחר עס אופניים זהה. ואני אמרתי:
 אני יכול לראות את זה? והוא אומר כן. נכנסתי לשם, ובתוךים לראות איזה מושב
 או משחוג, רואתי כמו הבית הזה שלו [בית יعيش].
 ואני רואה כמו איזה בית חולים, קופת חולים, בחרות עם חלוק לבן, כל זה.
 ואני רואה בן אדם יושב שם, ועל ידו שלושה בקבוקים של כמו יין. ובתוכם יש
 הדסים. אני שואל אותו: תגיד לי, האם ההרסים האלה? אני רוצה לשאול שאלה,
 כמה שאלות: למה לא כל שתיל מצליח? הוא עונה לי: יראה, זה סוד שאני
 לא יכול לענות לך. ואני רואה את האנשים כמו חולים יישכנים שם, כמו פן
 קופת חולים כזה; והוא אומר לכולם (ש)כח הקבוקים האלה ישiso מין עראק, וזה
 שנולים ורקו, באילו חיו מקבלים כורדים או משחו וכשוו כבר לא מקבלים את
 הבודדים. וזה נותן להם מהעראק הזה לשותה. זו התרטוף שלהם. ואני שואל את
 כולם: ט, איך אתם מרגישים? והם אומרים: כל כאב שיש לנו, עם מה שנשתן
 לנו — זה בסדר, זה עובר. אני מפשין ואני רואה עוד בן אדם כזה, שלישי;
 ואני שואל אותו: מה אתם שותלים כאן? והוא אומר: יראה אדוני, כאן ליד
 הכניסה לבית שאן שחלנו כבר לפני שנה והතושים של בית שאן קללו לנו את
 מה שששתנו. אז אני שואל: אף אחד לא אשם בזה, אתם לא הודיעתם לנו, לא
 על ידי מכתבם ולא למשדר הדתות ולא למושצה המקומית. אז הוא אומר: אתה
 קיבל מכתב וגם תרע. כך הוא אמר לי.

בגינור לחולמותיו של יعيش, המתרחשים במהלך חסר הקשר, חלומו של מאיר
 משובץ במקומות ובבדיות הלkopות ממציאות העירה וסבירתה: סיוב 'יכח'
 (מקום עבודתו של מאיר), חבר קיבוץ דתי, מושב ותיק של תימנים, קופת חולים,
 וכמוון ביתו של יعيش, שלוו מזרות פניו של החולם. הטיטה הנחל לכיזון הבית
 מרטות לזהות האתר המצרי בו, שהרי גדור יצא מענדן להשכות הגן.³⁶ הנחל
 יביסח את צמיחתו של השטייל, המטסל את האתר. בהקשר העירוני הפרוזאי שבו
 החלום נתוע, מיצג התוואי החדש, שיאפשר תנועה קולחת ובלתית מופרשת של רכב
 אל האתר, משלאה לפרסום המקום ולהגברת הפופולריות שלו. עבודות הכריה
 כשלעצמם יכולות לייצג את הנחת היסודות ואת פיתוח התשתיות לבנייה במקום,
 ואולי אף את חשיפת הפטוח ('המעבר' בחולם), שהוא מקום של האתר. (אכן מאיר
 תפרק ככל פה בהצעה לבצע חפירות ארכיאולוגיות בחצר.)³⁷ הדמיות שהוא פוגש
 בדרךו והפקמות שהוא מגע אליהם מלמדים כי בעבור מאיר הדרך לסתוח של
 גן עירן. שטופה בעירות פיותה שרוב מנינה יוצאי צפון אפריקה, מתחילה בקיבוץ

36 בראשית ב 10.

37 רמז ליפויו בנוסא החפירות ניתן ללכוד מחלות אחר שלו, שבו 'המקומות התפתחות
 לפן חדר כזה שאותה נכנסת לכוחם המערבי, שחוורו שמה, דבר כזה.'

רתי (ואשכנו) וסמשיכה במושב ותיק של תימנים. יש כאן יותר מרמז לרווחת חזונו של מאייר ולמשמעות החברתיות האינטגרטיבית הטקופלית בו (הגעדרת לחלוון מחולמות ההתגלות של יعيش). אכן, בחלוותיו הבאים פתחו של גן עדן הוא אתר כלל-ישראל, 'סין טירון כוה', המשמש אבן שואבת להמוניים, ובמה רטויות ידועות מהציבוריות הישראלית של ראשית שנות השמונים, כדוגה לוי (שמהיוון עיבור פקומי) הוא מורה להופיע בחלומות בית שאן), ראש הממשלה מנחם בגין, הנשיא יצחק נבון, והרב הראשי הספרדי צובדיה יוסף.

זיהוי סביבת האתר עם מושב עטור עזים נובע אולי טמונה הרחוב שייעיש גן בו, שלאורכו בתים חדי-קומתיים טובלים בירק, וכו' בזמנן הוא רמז אפשרי לדימוי הפטורלי הפסורתי של גן העדן ותושביו (ואו' זתייקס' מייצנים אולי צדיקים). המעבר בחלום מכיוון של יعيش למופאת קופת חולים נסרך על הדמיון התפקודי שבין שני המוסדות, הממששים מרכזי רפואי מתחרים מחד גיסא, ושל הסמיכות הפיזית הקיימת ביניהם במציאות, פאריך גיסא. כוכור, 'פתחו של גן עדן' משיק למופאה השכונתית של קופת חולים. מעבר להציגת האתר כמשאב טיפול, המפגש בין מוסדות הרפואי מאפשר להבליט את עליונותה של המערה הפסורתית על פני זו המודרנית: העראק וההרס חוטפים את מקומם הכהוריים באמצעות הרפואי המודרן.

האופטיות שהחלום מקרין מלאה בחששות ובחוסר ודאות בוגע לפימוש החוץ, המתחזקים בשאלת המפתח, למה לא כל שתיל מצליה? חסיבות השאלה נרמות בהקרמה הטקסית להציגה: 'אני רוצה לשאול שאלה, ככה שאלתי...', כמו גם בסוד האופף את התשובה. המענה ניתן רק על ידי האדם השלישי, המופיע בחלום לקרה סיומו. לדבריו, הש臺יל – האתר – נשתל כבר לפני שנה ליד הכניסה לבית שאן (אכן ביחס של יعيش שכון סמוך לכיכת המערבית אל העירה), אלא שההושכים קלילי (אינם ראויים?). ניסיונותיו של מאייר לתקן את ההתגלות, שהובילו אותו במציאות ליום פניו לרוביים מפוזרטים ולהציג חפירות ארכיאולוגיות במקום, מבוטאים כאן בנסיבות לאות מוחשי בדבר קליטתו של השטייל. אוכורם של המועצה המקומית ושל משרד הדתות בימנוביס' בגורשה מטעם על חוסר נוכנותם של המוסדות האלה להכير במקומם בהעדר עדות תומכת מעבר לחולות. ההבטחה לקבלת המכהבים בסיום החלום מכובנת מן הסתם להודעה לציבור, שהפיין יعيش בעירה, וייתכן שאני האיצה את כתיבתה.

על רקע החלום השלם דומה כי שלוש הדמיות המנחות את מאייר בדרכו אל האתר מייצגות כאן את פטרונו הקדוש, אליזה הנביא. נטייתו של אליזה להופיע בתחרויות ובמסורות שונות ומשונות יכולה להסביר את התגלגולות בחבר קיבוץ דתי עם כוכע טבל. העובדה ששתי הדמיות הראשונות מקידימות שלום לחולם היא רבת משמעות בהקשר זה, כי טפיגשים עם אליזה, שביהם הוא

מבחן את הפוגעים בו בדרך, מוערכיס יותר מכאליה שאיןם כורכים אינטראקטיביים
סילולית.³⁸

סבירו, ברור כי חזונו של מאיר מציב את חוויות ההתגלות של יعيش
כלב המשור הקהילתי והקולקטיבי, בהקנותו להן משמעות הנובעת מן ההקשר
הבית-שאנני המקורי. החלום מיצג את החשיבות העצומה שהוא מיחס לאחדר
מרכזו של ריפוי והתחדשות, וכן את שאיפתו העזה למלא תפקיד מרכז בפיתוחו
ובקידומו. שאיפה זו וכתה לביטוי מפורש בחולם אחר, המתרחש בשכונות, תג-
מתן תורה. בחולם זה המקום שופע פירות וירקות — רמז להבאת ביכורים —
ונסקד על ידי המוניים, כולל ילדים... בתלבושת לבנה וכובעים מוזהבים באים עם
טופים וחיליל'. מאיר נותר מאתורי הקלעים — 'הייתי שם ממש איזה פַּרְ' —
אבל הוא מזעך להציג אל הפיגנונים, אחרי שהקהל סונע מהם לפצח בפיוטי
חג: לא, אתם לא יכולים להתחיל עד שייהי כאן מאיר. הוא מצענע: 'אתם
יכולים להתחיל', אך הפיגנונים מסרבים: לא, עד שתבוא אתה. בחולם אחר שוצר
אותו רב, שנראה כמו עובדיה יוסף, ומתחפצל מדרך טיפולו באחר, לסתות מלולין
ההצטנויות של מאיר: 'בחיך, מה אני מטפל? בסך הכל אני רק עוזר'. הרוב טובע
כמכו לשמש חזן, ושוב ממעיט החולם בערכו: יש כל כך הרבה חזנים, למה אני
צריך? אך בסופו של דבר אין הוא יכול לסרב לרב המכובד. חלומות אלה קורעים
צדקה למשאלותיו של מאיר לזכות בכבוד ובהערכה בוכחות מקומו המרכז
זיקתו ההדוקה של מאיר לפתחו של גן עדן ושותפותו עם יعيش הוגנו
בדיאלוג חלומות שהתנהל בין השניים לאחר כינון המקום. ושבמהלכו שאלות
וביעות שעלו בחלומות האחד זכו למשמעות חברו. אולי משורבותו הרוכה
של מאיר באהר ורעותו לגבי ורכי פיתוחו — מהדרגות בחלומות שהרצנו
— הובילו גם מתחים ומחילות בין השניים. בסופו של דבר נפרדה החבילה,
מאיר תREL להיות מעורב באתר, ובכך חיתש אולי את דעיכתו.

בין ריפוי של חולין לריפוי של קדוצה

זהירה, אישת בוגל העמידה המתגזרת כמרקח מהאחים, מייצגת פונה מן
השורה שטוערבותה במקום אינה רכה. כמו רכיבים מבני הקהילה, הקשר שלו
לפתחו של גן עדן נובע מאמונתה בכוחו כאתר רפואי. אמונה זו מתחבשת על
התנסות אישית, הנרטות בחלומה (החלום תורגם מערבית-סידוקאית).

חלמתי... (משתאה ובסבירה) יש לנו כאן איזה שכן פושע, והוא תמיד שם עלי'
ען לקחת לי צמיד שיש לי ביד. אני הסרתי את הצמיד מהיד שלי ולכשתי סודר

³⁸ הערכה זו נrzות באחד סבטי הומר לטוצאי שבת המכורש לאלייזה הנביא: 'אשר
שי שנחן לו שלום והחומר לו שלום' (רוֹחָנָבוֹג תִּשְׁמֵנָה)

שביטה על היד. בלילה אני ישנה, חולמת שהלבתי לקופת חולמים. אתה יודע, זה (האתר) ליד קופת חולמים. אמרתי לבורי שאני חולה, הולכת לרופא, הולכת, אותו כי הילד הזה [המושע] ולא רצה לשחרר את היד. היה ים שישי. אני מתחננת בסני: אזן לי להיכנס לרופא, מה אתה רוצה מנני? הוא לא רצה לשחרר אותי, ואני אמרתי לו: אנשים כבר הולכים לבית הכנסת, ואני עוד לא הולכת. עוד לא נכנסתי לרופא, לא כלום. נשאר שעה, שעתים לכניות השבת, שחרר אותה. לא רצה לשחרר, אנשים משכנעים אותו, והוא לא מסכים. נכנסתי לקופת חולמים כולי לו על פניו, הכייתי אותו על פניו. שחרר את היד. נכנסתי לקופת חולמים כולי רותחת ורודה. קם ערב אחד, אמר לי: בתי, למה לך הרופא הזה שמלא רעש; בואי, אראה לך רופא של האל, רופא אמיתי, רופא שהוא האלוהים הגדול. שאלתי אותו: 'איפה זה?' יונת, רק תרדי מתחת לקופת חולמים, תפצעי אותו.'

לפנינו חלום שנשאנו מחללה וריפוי, אך מעבר לכך הוא גם חלום התגלות, שכן זהה טעונה כי באמצעותו נרומה על קיומו של האתר. למחורה, בעת ביקור במרפאת קופת חולמים, שמעה לראשונה על כך, שיגלה צדיק בשם אליהו בבית הסיכון, ואני בירה שם בלוויית חברה. לדבריה, אם כן, החלום היה המרומה ברורה לאירועי המציאות.

אם מחלצים את עליית החלום מקשרה המקומי, נזהרים עם התבוננות של 'חלום טיסוסי' (פרידד 1969, 221-255): קושי בפעילות ביצועו משימה בכלל היתקעות, הגבלה או צינוק נמשכים. אולי שימושות החלום נטועה עמוק בנווי המקוטי ובמילון הסמליים התרבותי של פולחן הקדושים. כמו בקרה של פאר ובחלופות גספים שייצטו בהמשך. עליית החלום מושפעת מהסמיות הפיזית שבין מרפאת קופת חולמים לבין שפתו של גן עדן, היוצרת מצע נוח להשוואה בין החלומות. בסופו של דבר, מובלעת פליזותו של מקדש הריפוי כנגד הסכנות והประสงכות שהם מנת חלקה של החולמת במרפאה הטודונית. אכן, ההילכדות והascalיות שהם מנת חלקה של החולמת מאיימת איסית. הקשורה לחששה המציאות של על ידי הפרוש מיצגת אסוציאציה אישית. אך העובדה שזאת מתרחשת בעת החולמת מפני שבן עבריין הנוגב להציג לה. אך העובדה שזאת מתרחשת בעת ההמתנה לרופא יכולה לזרוץ על קשיי הכניסה אליו, אם לא על האופי המתסכל והשרירותי של ההתרבות הרופאית כפי שהפוגה תופסת אותה. הלוך רוחה משעה שנפטרה מאותיו של העבריין — זכחותי לקופת חולמים כולי רותחת ורודה. — משקיי אויל את האויריה העצבנית והמטוחה השוררת במרפאה בשעות העומס, ההמתנה הceptive במרפאה, המונעת מזיהרה להדריך נרות מכונות, אויל, לחולה הרופאית הפועדת, שתתאחד בהמשך. לא זו בלבד שהעיטורי של כניסה השבת מחדד את ההבדל בין רפואי של חולין לבין רפואי של קורשה, אלא שהدلיק הנרות, המטסמלת את המעבר מחול לקורדש בבוא השבת, היא פעילות טקסטית מרכזית בקידר הצדיק. על פי עיקרונו של היופוך, הערכי הטפונה את החולמת לאתר הקדוש הוא צדיק. הנגדה זו שבייה ומקובלת במילון הסמליים היהודי-מודרני

(Bilu & Abramovitch 1985), ויתכן שהוא מכוosta על כך של אליהו עצמו מופיע בתלמוד ערבי.³⁹ בגרסה מסוימת אחרת של אותו חלום ריבכה המוסרת את והותו של הערבי לאיש וכן שאגני שכירה.⁴⁰ מושא הפנוייה, דופאו של האל, הוא בודאי אליהו הנביא, פטרכנו הקדוש של האתר. האפשרות לסייע את הביקור באחר 'בלי חור, בלי להתרען', הפוכה בנטש החני של סיפורו החלום (כנגד הרופא הזה שמלא רצש' בנוסח שלפניו). החזרת ומטעינה את עליונותו של מסלול הריפוי המסורת.

ראוי לציין כי לטעת זוהרה, המספר הכלול הבטחה וריפוי החטמם במלואו: בעקבות ביקורה באתר הרותה בטה בפנס הראשונה אחורי שש-עשרה שנים נישואים, ובABI הרגלים שלה חלפו ככל הין.

'מה שיש בבית הזה הכלול מותקבי'

חלומותיה של רחל, הגינה האחידנה של קהילת החלומים בבית שאן, יוצגו בהיקף רחב יותר מחלומות קודמיה. הסיבה לייצוג יתר זה היא כפולת. ראשית, בתקופה ביקורי בית שאן. בראשית שנות השמונים, דיווחה רחל על פשרות חלומות הקשורים בפתחו של גן עדן. יותר מכל חבר אחר בקהילה פרט ליעיש, מקיים האתר. בד בבר גברה והלכה פעורבותה באתר גם בחיי הערות. אין ספק כי חלומותיה של רחל וביקורייה ופעילותה באתר בחיי השירות חיזקו זה את זה. היא ביקרה במקומות מרידים נטעת, ערכה בו סעודות לפוקים, והורבתה לעשות לו פרסום בקוב בני טשפתה ומכיריה. שנית, רחל מייצגת הייטב ותහילן מוכר בתפקידות מקומות קדושים ובתפקידות החלות בהם: הופעת מוקדים משניים של קדושה, השואבים את השראתם מההתגלות הראשונית, אך בהדרגה מchantkim ממנה ומחזרים בה.

במרצת השנים הפכה רחל מחותידה נאמנה של 'פתחו של גן עדן' למפארה עצמאית מכוחו של אליהו הנביא, הנמנית מברכתו ומעניינה אותה לאחרים. אין ספק כי חלומותיה היו לה מקור לא אכזב של השראה והכוננה בהפיכתה לירנית רחל, ומהות כריזטטי המושכת לדירותה בני אדם בסצוקה גם מחוץ לבית שאן. כשהברתי את רחל ב-1980 היא הייתה בת שלושים בערך, וחיה הצטיריו כתקינים והרכוניים. הקשר שלה עם בעלה, לאחר שלוש-עשרה שנים נישואים שבתנן גולדו לזוג חמישה ילדים, היה אמיתי. מצבה הכלכלי של המשפחה, שהתגנורהה בדירה מטופחת בפאתי שכונן ד', היה שפיר. אולי גם מהלך חיים נורמלי מkapel

39. ראו תלמוד בבלי, ברכות ו, ע"ב.

40. אליהו מרבה להופיע כאיש וכן בסיפורות תלמודית: ראו ברכות ג, ע"ב; גדרים ג, ע"א, סנהדרין קג, ע"א; חולין ג, ע"א.

בחורכו עקרות ומזכורות בחיי היום יום, ועוזרתם של האדיקים יכולה להיות רבת שך כפתורנן. ואכן, מרבית פניותיה של רחל לאחד קשורות לבניית חיים פרוואיזת. נוספת על כך, הזיקה לצדייקים יכולה לסייע בהתחדשותם עם טראומות וקונפליקטים בלתי פתורים מה עבר, שעווין מהודרים בחיוו של המאמין בחווה. בעבריה של רחל אכן היו קיימים אירוזים בלתי פתורים כאלה שתרכז, לדעתו, להתקשרותה הפנוקה לפתחו של גן עדן. בחינה של מקצת חלומותיה תסייע לעמד על השימוש שהיא עשוה בצדיקים ובאתר המקומי כדי להתמודד עם בעיות חיים בעבר ובהווה. המקום המרכזי שהפכו חלומות ביפור החיים של רחל עוד לפני הופעת 'פתחו של גן עדן' הופך את סיפורה למטען 'ביוגרפיה של חלומות' ובכך היא מתקרבת לשושכני קדושים דוגמת יesh ואברהם. מבחט לאחד אפשר לראות בהבניה מסיבית זו של ההיסטוריה האישית באמצעות חלומות צדייקים וሩע מקדים להפיכתה לסוכנת צדייקים אוטומטית — תהליך שהתרחש באופן הדורתי לאחר מפגשי אלה בשנות השמונים.

לפני שאדרון במניעה המשוערים של רחל להתקשר לצדייקים, אחזר ואצין כי מניעים כאלה אינם מתחברים בחלל ריק, אלא משתוררים במבנים קוגניטיביים, שניתן לראותם כסככות תרבותיות הופיעו באופן עמוק עוד טילדות. אם הצדיקים משמשים בשבייל רחל מענה הולם לצרכיה, הרי זה בראש ובראשונה משום שבמרוקו האמונה בהם הונחלה לה מגיל צער. עד שהפכו אבן יסוד בהבנית התרבותית של מזיאות חייה. 'אימא שלוי תמיד אהבה צדייקים', מצינית בלבנה התרבותית של המשפחה. ריחת המשפחה במרתף הייתה צמודה לישיבה, והאם טיפלה במחסורים של רחל. ריחת המשפחה במרתף הייתה צמודה לישיבה, שנות היה הראשות כל החכמים שפכו את המקום, על אף בריאותה הרופפת. שנות היה הראשות של רחל עברו בצללה של שכנות זו: יואני היה הכי קטן בבית [לרחל יש עוד אח ושתי אחיות], ישבת להדרילק את הכוונות [עם השמן, ששמשו לנרות]. לרוחן, ותמיד היו מברכים אותו, מתפללים... היהי מכינה להם תה.'

זיקה מיוחדת נקשרת בין המשפחה לבין רבי יעקב סבאג, חכם סקווי של אחר מוותו נתפסצדיק. עליית המשפחה לארכן התעכבה עד שרבי יעקב הופיע בחלום של האם והתייר לה להינתק ממנו (השו: בזעמי תשמד', 18). רחל מאינה שקליטה הבותה יחסית של המשפחה בבית שאן, לאחר העלייה ב-1961, נבעה מחמיכת הצדיקים. בוגדור לעולמים الآخרים, שוכנו בצריפים ובאובסטוניים, משפחתה של רחל זכתה לבביה שימושו עזב והלך לתל-אביב... עם גינה ופרדס, כרם של ענבים, חפוחים, מה שאחה רוצה... האנשים השתגעו: 'יכאילו היה שובדת בסבייל איזה צדייק, כי לא ייתכן שייתנו לך דירה כזאת'. אולם שנים טובות אלו הסתיימו באחת עם פטירתה של האם, כשהיאיתה רחל בת ארבע-עשרה. אביה מירן להינsha בשנית, וכשהשפעת אשחו החדרשה עקר מן הבית האהוב ונתק מילידי, רחל ואחיה התקשו להשלים עם פטירתה אמא: 'יהייתה כל כך צדיקה, ונורא אהבה אותה; לא יכולנו לשוכות אותה, היינו בוכים כמו משוגעים', בעת משבר זו נדרשה

המייחתו של הצדיק המשפחתי, רבי יעקב סבאג, והוא אכן הופיע בחלומו של האת הבכור.

...או הוא חולם בא הרבה הזה וקוראים לו יעקב, אם כן, זהה [האות] אומר לו: תיכנס ככוד הרב, וזה [הצדיק] אומר לו: יאכין לי שלחן. נכנס לחדר שלה, התחיל ללבכות, רוחץ את הידיים, שתה, בירך על החלות. אז הוא אומר: תשמעו, אני בא ממקומות... [טשתחה], אני שכן של אימה שלן. אני באתי סטוקום ורתקום, רק בשכיל כל מה שהייתה בשפלי, והוא באה, מתחנת, שלא תבכו. אתם שומשים אותה בצער גדול, והוא מפש בגין עدن. אין לכם יותר מה לבכחות.

כשביל החלום ואחוותו היה במסר העקוף נחמה, שתרומה לשיכון כאבם: 'אתרי החלום הזה תחלנו להיות יותר רגועים', חלום זה אמגן לא נחלם על ידי רחל, אולי מקוודו באדם קרוב לה ביותר, אך בכור, שבאותה תקופה שימש לה תחליף אב, וחוכנו נגע בכעיה שהעסיקה אותה לא פחרת מאשר את אחיה.⁴¹ קשה להעריך עד כמה היה מפגש לילי זה מודל לחלומותיה שלה, אולי עובדה היא שrangleל ציינה כי היא זוכרת את חלומותיה מגיל ארכבי'עשרה, ככלומר לפן פטירת אמה. זו אכן מרבה להופיע בחלוותיה, לעיתים בצוותא עם זדייקים אחרים, וכמווה אף רבי יעקב סבאג. למיקומה של האם בגין עדן יש משמעות ורבה לטובות האתර התקודיש, העתיד להתגלות בבית שאן, פתחו של גן עדן.

שלוש השנים שבין מות האם לבין נישואיה של רחל היו קשות כמיוחר בעבורה. תחילת התגורהה בבית אחיה, אולי יחסית עם ניסחתה היו מתחשים תדייר: 'היא לא קיבלה אותו כל כך יפה, לא הבינה לי אוכל כמו שאמי הייתה מבינה לי', היזקי ישבת כל הזמן, בוכה בוכה. אחיה נהג בה בהקפורה יתרה ומגע טפנה להיפגש עם בעלה לעתידה. בלית ברירה היא חוזרת לבית אביה, והחללה לעבד שוב כפועלת כمفעל שבו עבדה קודם לכן, בהיותה נערה צעירה. את קבלתה מחדש לעובודה, בשיא השפל הכלכלי שהוא באמצע שנות השישים, תלהה בתחרבות נסית של אמה, שאות קברה פקרה בבכי ובחנונים לעוזרה, לאחר שנתקלה בסירוב ראנוני. בעוד ערב שבו חוזרת לבית האב, מתאפייה על מרגוללה, הופיעה האם בחלומה ופנתה אליה ברברי כיבושים: 'למה את בוכה? אין לך מה לבכחות; תשמעי, תהיה רגועה, אני אהיה אתך עד הרגע האחרון, לא יחסר לך דבר'. ואכן, עם

⁴¹ הנושא של צדיק המופיע בחלוות מקורו של נחמה וכחורים להתחזקנות בעקבות מות אדם קרוב והופיע כבודר גם אצל אברהם. רבי דוד ופשעה המריין אותו, באמצעות טיעון דודת, להיחלק מאכלו הקשה על מות האת.

ובכן ביטאה בצורה הבוררת ביותר את ההתאמנה החטפוקודית הקיימת בעיניה בין צדיק לאב. ראוי לציין כי ברוב חלומות הביקור שקדמו להולדת ילדיה, כולל האחרון, זכתה רחל לביקור דמיות החלום בভיתה שלה, ובאחד מהם אף הביע המבקר את רצונו לתשתקע בביתו. פיקום זה של המפגש משקף את הזיקה האישית והאנטימית שהיא חשה כלפי המבקרים. וכן את קרבתה לשושכני הקדושים ששיכנו צדיק בভיתם.

קרבה זו שתחה רחל אל הצדיקים ונטייתה לניסים לעזרתה לנוכח קשיים ומצוקות, מסבירות את התהלהבות הרבה שבה שבח קיבלה את האثر המקודש שצפתה בקרבת ביתה. אל האثر הזה היא הייתה יכולה לתצל את רגשותיה כלפי הצדיקים: 'אני הורודעת מהמקום... ונכנסתי תכף לאסונה עם המקום הזה', היא מציינת, העיבור האישרי שעשתה למספר ההתגלות של ייעש מצא את ביטויו בחולום הבא, המשקף את חווית המפגש הראשון שלה עם 'פתחו של גן עדן'.

אני חולמת שאני צוליה כבדרנות. פתאום אני רואה פתח של דלת. אני נכנסת בתוכו. לפתח אני רואה, אשתו של ייעש עומרה שם, אומרת לי: 'תיכנסי בבקשה', נכנסת. פתאום אני רואה ממול את חנותו של ייעש עומרה במקום הקדוש, ושמה היו כל פנוי קברות. שובהת ומונשכת כבר כבר. אני אומרת לחנותה: 'מה שיטה אימה שלך ספרה?' אז היא אומרת לי: 'איכא שלי', תהיה בראיה, כל היום באה לבקר את הצדיקים שקבורים פה'.

פתיחה החלום מתארת כיצד רחל מגלה את האثر. הדגשת הפתחה תואמת את מהותו של המקום — 'פתחו של גן עדן' — וגם אפשרות לחולמת להבליט את כניסה החלקה ואת תחושת השיכוך 'התבעית' שלה אליו. כבר בחולום הראשון היא מתרפעת עם אשת היום כאילו הייתה בת בית בטוקום. ראוי לשים לב לאופי הנשי של חלום הפתיחה, שהרי מקיים האثر נעדר טנו, ואילו אשתו וחנותו נוכחות. להשתתוחה של האם על קברי הצדיקים בחולום חשיבות רבה, לנוכח שיח החלומות המשולש בין ייעש, המוקובל רב מכלי לעסרי ו.mapboxת גוססת בהואר, שהזוכר בחלק הראשון של הספר וшуוך בעשנות הטהורות' בהואר, הצדיקים הקבוריים בטוקום. חלומה של רחל הופך את השיח המשולש על נושא זה למורכב, ותורם לתיקוח הגילוי.

בעקבות הקמת האثر החלה רחל לבקר בו בסדריות, ואגב כך יוצרה קשר אישי עם ייעש ועם משפטו, קשר מתהרק זה משתקף בחולמות הבאים. ומן הסתם גם מחזק על ידם.

חלמתי שבא לי לאכול עגבניות. אז באתי לבית של ייעש ואמרתי: 'אצלו אני אמצע בטוח'. אז כשאני באתי אני רואה את ייעש בפרדס גרוול עם דשא יrox ומלא עצים

של ענבים; וחפומו צולח על סולם, קופסת ענבים, והוא היה שם אוחם בארכזים. אז כשאני באה, אני אומרת לו: 'זופי, אני באתי על ענבים.' והוא אמר לי: 'ען, תיקחי ענבים כמה שתרצה'.

במישור האישי החלום מאשר את קרבתה הנוראה של החולמת ליעיש, המשתקפת בנדיבותו השופעת כלפיה. אולם מעבר לכך יש כאן ביטוי מוחשי לביטחונה של רחל ביכולתו של האתר לספק מענה ומזרע לבניותיה. מיד עם התשודרות הצורך היא מביעה את אמונתה כי תוכל לספקו באתר, ואכן כך קורה. נתינה אוראלית (הקשרה במאכל או במשקה) היא דפוס תזרע בחולמות צדיקים (Bilu & Abramovitch 1985), והיא סימן מובהק להתגשותה המשאלת של המאמין בעתיד. כפי שנראה בהמשך, רחל מבקשת לקבל בחולמותיה מני מזונות בביוריה באתר. השימוש ברופס תרבותי זה מושפע גם מאופיו המיחודה של האתר כגון מופלא וכן המשמעות המיווחשת לפירוחיו. בהקשר זה יש לציין את הדמיון שבין גנו של יעיש בחולום לבין גנית ביתה הראשון של רחל בבית שני, שמננו נזקודה עם פות אמה ('בפורס גדור... ומלא עציים של ענבים' בחולום לעומת '...גינה ופרדס, כרם של ענבים', בתיאור הבית). דמיון זה ספתח להעלות את ההשערה, כי האתר מייצג בעבורה את בית נעוריה בשנים הטובות שכחן הייתה משפחתה שלמה ומאותדרת, מעין 'גן עדן של ילדות' שאבד, ושhaija במאה לברוא מחדש מחריש.⁴³ נוכחות החזרה של דמות אם בחולום, חמוות של יעיש, תומכת בהשערה זו. המקנה למטען הפירות משמעות של פילוי משאלת אוראלית מהילדות, הפטוקחת בהורים. כמויהת של רחל להוניה האימהית שאיבדה באה לידי ביטוי מסורש בביורתה על גיסתה, לאחר מות האם: 'היא לא קיבלה אותה כל כך יפה, לא הכינה לי אוכל כמו שאמי הייתה מכינה לי...'. האווירה המשפחתיות במקומות מוצאת לה ביטוי חזק במיוחד בחולום הבא:

וז אני חילכת שני הולכת לשמה. שמה יש בית הכנסת גדור, פלא אנשים. אחד מתפלל שמה, כולנו יושבים, מתפללים, וرك חנה, אשתו [של יעיש], באה והביהה לנו פין ועוגה. אז אומרת לי אחוחוי: 'יכל הכבוד, היא לאני אחר לא מביאה שתיה', רק לי ולך'. ובאה הבת הקטנה שלה ומשקה את המקום, וזה הולכת להחפכל. אמרתי לה: 'תהיי בריאה, הילדה הזאת יש לה אמונה. חפיך היא באה, קודם כל מחסללה'.

לבד מרחל נמצאים במקומות אחיה ואחותה, ומולם אשתו של יعيش וברחו הקטנה, הוויה האיגיטיתית לאחר ניכרת לא רק בנסיבות בני משפחתה של החולמת, אלא גם ביחס המודרך שם זוכים לו – יהס הלובש שוב צורה של סיפוק אוראלי. רחל משיבה על יהס מיזוח ובהרעת שכחים על בטו של יعيش, ההולכת בררכי אביה. הידוק הקשר בין רחל ליעיש מזoca לו ביטוי מיוחד בדיאלוג בין השניים, המתורחש בחלום הבא:

לפני שעשית הסעודת במקומות חלמתי על הילד שלי, כל הזמן דחתיי [את הסעודה], לא יצא לי. אז יומם אחד אני יושבת, שתאות חולמת כביכול אני הולכת לשם, לבית של יعيش, ולקחתי את רק שתייה. בקבוק קולח וקצת עוגיות... אז הוא אומר לי, יعيش: "יזפי, טוב שבאת, יש לך חיים ארוכים, כי אהטול בדיזק חלמתי עליך". הוא אומר שהוא חלם שהוא שואל: "איפה הסעודת של האישה הזאת? למה עוד לא הביאו אותה?" אז אמרו: "לא, היא עוד לא הגיעה, היא תבוא", הוא אומר: 'בדיזק עכשו רציתי לבוא ולהגיד לך'. הולכי עד פעם כדי להביא כל מיני מאכלים כדי להביא לשם,

כטו בחלומות הקודמים, גם כאן בולט מקומם של המאכל והמשקה, אורום הפעם אין החולמת מקבלת אלא מעניקה. יש בהיפוך היחסים ביטוי להדריות, שפלה מושתתים הייחודיים בין האדם לצדיק. הציפייה התרבותית היא שהצדיק יעוזר למני שמאפין בו, פוקר את משכנו וסמלא את נוריו כלפי, ביסודו החלום שופר נדרה של רחל להביא סעודת לסתורו של גן עדן' אחורי שבנה נרפא סמלה (ראו בהמשך). התתאמתה המופלאה בין מימוש הנדר לבין הפסר שייעיש מתקבל, בחלום בתרן חלום, מצבעה על הקרכבה הרכה בינו לבין רחל, כמו גם על מקומה המרכזיו של רחל בחיי האתר.

ראוי לציין העובדה, כי מכל החלומות שהווגנו עד כה נפקד מקומו של אליזה הנכיה, פטרונו של האתר. תחתיו מאכלסת רחל את 'סתחן של גן עדן' בבני משפחתו של מגלה המקום – יعيش עצמו, אשתו, חמותו ובתו, וכן את אחיה ואחותה. דומה כי מנגמה זו משקפת את האופי המשפחתית-'אישי' שהיא מנסה לשנות לאתר, אם כי אין לשלול את האפשרות, שהצדיק המקומי מיזג בחולם על ידי היום הפוקומי 'שהబיאו' לבית שאן. מכל מקום, בנסיבות מאוחרים יותר התגנשתה רחל במפגשים עם אליזה הנכיה. הראשון מבין החלומות האלה נחלם, כמו קודמו, בעקבות אימיטומסה של החלטה הקשורה באתר. בדרךה הביתה לאחר ביקור בפקיד מזאה רחל ארכבים לירוח. מאחר שראתה בכיסו ברכה שלוחה מעם הצדיק, היא החלטה להעניקו ליעיש לצורך הכנת סעודה, אך השתתקה בכיצוע ההחלטה.

אני חולמת פה במדרגות, אך שאגי באה לעלות, איזה רב בא, לא נכנס לבית ורק עופד בסדרגות. אומר לי: 'תזרדי ותעלמי'. אמרתי: 'למה?' אמר לי: 'ככה, תבוראי'

ותעלתי. שם את היד שלו (על ראש החולמת). בז'ק אותה, אני אומתת לו: 'מי אתה? איפה אתה גרי? מאייה אתה בא?' אומר לי: 'את לא מכירה אותי? אני גור שם בגינה לסתה'. אמרתי [בשפתו]: 'באלוהים, אני מצאתי ארבעים לירוז... עצהן אני אלך להביא אותך.'

כמו במנגנוני חלום אחרים עם הצדיק, זהותו אינה נחשפת בטעות, אך ציון מקומו אינו מותיר מקום רב לספק ('אני גור שם בגינה לסתה'). דזוקה המפגש עם פטרונו של שתחו של גן עדן נערק מתחוץ לאחר, על מדרגות הבית המשותף, שבו נמצאת דירתה של רחל. העובדה שהצדיק מטריח את עצמו ובא אל המאטינה, במקומות שהוא אליז, מוצביעה על הכאב שהוא רוצה לה ועל חשיבותה בעיניו, כמו גם על הסיבה שביסודו הופעתו לפני רחל — הימנעותה הזמנית מביקור באתר. אם יש בביור סטפן של נזומה על השתחות במילוי חובה הקשורה בצדיק, הוא נרמז בהימנעתו של הצדיק — בمعنى מידה כנגד מידה — מהליכנס לביתה של החולמת. כפי שנזכרנו, עוד נזוכה בהמשך, רחל מרובה להשתמש בחולמותיה ברימוי של כניסה נוחה וחלקה או, להפוך, קשה וטונבלת כמטפורה לביטוי תחושות של ריטום עצמי ונבחרות מחוד גיסא, ורגשות אשם, נחיתות וαιינחת מאידך גיסא.⁴⁴ בחולם זה הימנעתו של הצדיק סלבקרה בכיתה מותתקת על ידי הברכה האיגנטימית שהוא מעניק לה.⁴⁵ כמו בחולם הקודם, שבבקבוציו מיהרה רחל להביא סעודת לארה. אך גם במקרה זה החולם מודרך את החולמת לפעלה בחיי הערות — תרומות הכספי — שעד כה וחתה את מיטושה, צורה אחרת של מפגש עם הצדיק מודגת בחולם הבא, שהוא חלם רייפר מובהק, הקשור באחיה של רחל. חלם זה נחוות על רקע השימוש ההכווי שרחל

44. השימוש בטעות זו של כניסה קלה חזר בחולמות בייר רבים (1988 טו). כזכור, מצאנו שימוש זה בחולמות ההתגלות של אברהם וייש.

45. הנהת היד על ראש החולמת לברכה מזכירה את ברכת יעקב לאפרים ומגשה (בדראシア מה 14-18), גם אם קשר זה כשלעצמו נראה קלוש, קיימת בחולם אסוציאציה נוספת ליעקב הפקראי. תבונת הצדיק, הקורא לרחל מתחתיות המדרגות, 'תרדי ותעלוי', מזכירה את המלאכים העולים ויורדים בסולם בחולם יעקב (בדראシア מה 20). אסוציאציות אלה יכולות לתקשר לחוויה של רחל בקשר של מקום ושל דמות. יעקב חולם את חלומו באחר, שאותו הוא מכונה 'בית אלוהים', וכן 'שער השמיים' (שם. 70) שם העומד בזיהת ישירה לשתחו של גן עדן. נוסף לכך, הצדיק הפשתחי של רחל הוא רבי יעקב סבאג, דומה כי בעיצוב האישרי של רחל, אליתו הנביא כורך ברכותו את הצדיק המשפחתי סטראקשי. לבסוף, אין לשבח כי יעקב הפקראי היה בעלה של רחל, להזדהותו של רחל עם רחל אגנו, שעלה לפרט בביורי החזר באתר, בשלהי 2002, אחרי חוסר כהפטן.

עושה באחר ככמ舍ב רפואי. לביקוריה במקומות, ובמיוחד לשפטן של האזדק', היה מייחדת אידיעות של החלטה מוחלט שפקדו את ילדיה ואת בני משפחاه אחרים.

ואני חולמת שהיota כזה חדר קטן, ושם איזה איש קוראים לו אליזה. אז הוא בא ומcin שקיota של תרופות ואומר לי: זהה בסביבתו, שירג'יש טוב. ממש לך שקיota עם כל מיני דברים ונתן לי. כשהבאתי [לאחין] אותו חדש, אחוי כבר הרג'יש טוב. היה לו [לפני כן] דיבאון נפש.

יזהו הדרמות המכינה בחלום את התירועות לאח כאליהו הגביא, מבוסס על שמו הווה של השניהם. בחלומות הביקור של היהודי מרוקו מתקבל כי אדם הנושא את שם העזיק מייצג אותו (בן-עמי תשמ"ד, 84; 1985 Bilu & Abramovitch).

חלום נוסף הקשור בריפוי מגצל את הסטיות הפיזיות שבין הסניי המוקמי של קופת חוליות לפתחו של גן עדן כדי להציג את רופא המשפחה של רחל בחזרה ביתה של יعيش. האירוע שביסודו החולם היה החלטת בנה של רחל מוחלת ילדים לאחר שמרחה אותו בישן של המוקם. בנסיבות רחל מרצה לפקד את האתר לאחר ביקוריה בקופת חוליות בדרך הביתה.

ישתי ואני חולמת שדייר פטריק, כאילו אני הולכת לחפש אותו, ואני מוצאת אותו בבית של יعيش. אני הולכת להביא אותו. אומר לי: זך רגע, אני חכף גומרא. אז אשטו [של יعيش] חנה אומרת לי: תזראי, אנשים חלמו שיש פה בצל, ובאמת אנחנו מודאים פה בצל. ואני רואה הכל ירוזק, כמו נגע. אני אומרת: איזה יופי, יש פה פלפל, בצל. ואני אומרת לדיר פטריק: תראה איזה יופי, אנשים חלמו ומצאו את זה. והוא נהגה: איזה יופי. אז חנה אומרת לי: יבואו, אני רצאה לחתת לך רק נגע. אני אומרת לה: אבל אנשים יראו אותו, יש פה הרבה אנשים. אומרת: מה אכפת לך? אני רצאה לחתת לך. (ובאמת כששפתה את השם לילד הייתה לי אמונה שירג'יש טוב — ובאמת הרג'יש טוב.)

המיוחד בחלום זה הוא שרחל צירפה אליו פירוש מQUIT. שיבוא כאן כלשהו.

קמתי והבנתי. הנגע שנתנה לי זה מהמקום. כי נגע זה רפואה, זה בריאות. ואני הבנתי שדייר פטריק בחלוקת לבן. כאילו הייתה מלאך שמה. כי רופא הוא מלאך, ועוד בחלוקת לבן. ואני מראה לו, אומר לי: יפה, כל כך נחנה. והמקום הזה ירוזק — אני רצאה שייהי לו מזל. כי בשוחלפים שצומחים דברים, זה מזל, שייהי לו מזל גם למקום גם לי, מכל הבעיות. וזה שאלתי אותו [את יعيش]: מה עם המקומות? אמר לי: יש לנו התוכנית. ואו הבנתי כי זה החלום: שה黜ם יגדר,

יתפתח, כמו הירק הזה שצומת, שצורך להיות משחו. אז גם זה עוזר וגם לי זה עוזר, הילד הרגיש טוב, וגם אחיו יותר טוב. כשייש אמונה זה עוזר.

פרשנותה של רחל מעידה על שליטה במילון הסמלים התרבותי של חלומות הצדיים. המשמעות הסמליות שרחל מפנה לרופא (מלאר), לנגע (רפואה ובריאות) ולירק (מול) לקוחות ממילון זה. יתרון שנכחותו של רופאה האישית באחר נובעת, כפי שצرين, מהעכורה שנייהatri הירפי. סנייפ קופת חולים מזה ופתחו של גן עדן מזה, מוטדים באמצעות מחיצה דקה בלבד. חולפים אחרים הציגו את המפגש בין מערכת הריפי המודנית לזאת המסורתית כעימות תחרותי, המסתיים בדרך כלל בהפגנת עליונותה של המערכת המסורתית (כך, למשל, בחלומותיהם של מאיר ווורנה שהונגו קודם). רחל מצליחה להיות בשלום עם שתי המערכות, והרבר בא לידי ביטוי בהצbatchו ההרטונית של הרופא בגין של יعيش, ובהגאה שהוא מפיק פן השהייה במקום.⁴⁶

מקומה של חנה, אשת היום, לא נפקד גם מחלום זה. כאן היא מסכירה לרחל כי הירק השופע בוגינה מקורו בחלומות שחלומו אנשים, ובכך מבילה את השובדה שהחלום הוא הכוח המণיע שביסודו ניתן שתחו של גן עדן. נוסף על כך היא מפניקה רק לרחל מן הנגע, תוך כדי התעלמות מהמאטיניס האחורים הגובאים על המקום. בדרך זו היא מבילה את מושלתה החזרות של רחל ליחס מועדר מצד בעלי המקום. מתן הירק בהקשר של תלום ביקור מייצג הבטחה לריפי, שכן התגשמה במציאות. אולים בחולם זה יש לירק ממשות נוספת, מעבר להבטחת הריפי בסייעת האישית. ברמה הכללית הוא מייצג את האתר, תוך כדי הבלטה צמיחתו המהירה ("שהמקום יגדל, יתפתח, כמו הירק הזה שצומת"). ככל ממשות זה משקף את התונה ההדרית שבין הקיבוצי לפוטני, בין חסיבות המקומות כאטר קהילתי לבין חשיבותו כמשאב רפואי ליחיד בעת מצוקה. בסילוחית של רחל: 'או גם לו עוזר וגם לי עוזר'.

אם החלומות הריפי שהונגו עד כאן מכובנים למצוות ההוויה, שני החלומות האחרונים שאציג שבים ומדגימים כיצד רחל משתמש בפתחו של גן עדן כדי להתפרק עם פצעי העבר ובמכובדים התיתרונות המוקדמת.

אני חולפת שאני הולכת אצל הבית של יعيش ורש שפה שער. אני דופקת בדלת, יוצא איש זקן גמוך ועם כובע. אני אומרת לו: 'אייסה יعيش' הוא אומר לי: 'יעיש לא פט, אני במקומו, אני שוכר על הבית, מה את רוצחת? הוא לא בבית'. אני אומרת לו: 'אני באתי...' [משתתקה] — כי אני יודעת שאני באמת, במציאות,

46 נתן כובן לראות בעקבם הונגה של הרופא מהביקור באחר בישוי להגרתו בשיר המקום, אם לא בעלינוו.

לא הרגשתי טוב, תמיד היה לי בעיות עם ההירידין – יבוא, תיתן לי קצת עראק מהמקומות הזה. אז הוא שואל אותו: 'תגידי, טבלת?' אני יודעת בחולום של מהותך רק אני צורכת לטבול. אמרתי: 'למה אתה אני צורכת ללבת לטבול.' אז הוא אומר: לא! אז אני לא מסכימים. מי שלא טבל שלא יוכל נכנס למקום הזה.' אמרתי לו: 'אבל עייש, כשאני שואלה אותך, תגיד אומר לי רק תהיי נקייה, את לא צורכה לטבול.' אומרים לי: 'לא!' כמה עושה לי: לא תיכנסו ויעיש, מהיות והלהת הוא ידע שכלי אישת שלא חטבולד, לא תיכנס לסקום הזה.' אמרתי לו: 'טוב.' לא נתן לי להיכנס, ובפתח הוא צומד אתי, הכל בחלום. צומד ומדרב אותי ככה. אומרים לי: 'תחכי פה, אני אלך להביא לך.' הביא לי כוס עראק עם חסוט, והלכתי הביתה. ואימא של', מגיל ארבע עשרה אין לי אותה. באתי, אימא של' אומרת לי: 'איפה הייתה?' יא-יעזע, لأن געלמת? אני מתחכה לך סוכן.' אמרתי לה: 'אימא, יש לנו סקום, מה אני אניד לך, מה שיש בבית הזה הכל מתכל'. התחלתי להסביר. היא אומרת לי: 'ספרה, בואי תיקח אותה לשם, למקום הזה.' לסתתי אותה לעייש שמה, ראייתי אותה מחזיקה תינוק, נוחנת לו חלב.

החלום מחלק לשני חלקים נפרדים. אך קשוריהם מבחןת חמשית. כמו ברוב ביקורי החלום של רחל באתור, היא מגיעה אליו גם הפעם עם בעית חיים ממשית, סיבוכים בהירזון. היא זוכה לפגוש את שומר המקום, הפיזיגמן הסתום את אליזה הנכיה, ומבקשת טמנו מעט עראק כתרופה. סיורבו של הצדיק להכינה משם שלא טבלה רומו כנראה לתחושת אשם, הקשורה לבכתייה לגבי מידה ותיזה.⁴⁷ רחל, שהתרחקה מהתורת בעקבות נישואיה, הchallenge להקדיד יותר ויותר על קיום המצוות, למורת רוחו של בעל. צמיחה שתחוור של גן עדן בשכונת מנוריה ודרישתו המפוארת של יعيش כי תחוור בתשובה המריצו נטיה זו, ואף שימושו כדייה נשק במאכקה עם בעל. בסופו של דבר קיבל הבעל את אורות החיים הרתית שהשליטה רחל בבית. אפשר שהאפיקודה הנוכחית בחולום משתלבת בתהיליך זה של התחזוקות דתית. באירוע אף מובלעת תוכחה ליעיש על שאינו מקפיד בטוהרתו של הגשם המבקרים. הגלולה המרה של אישור הכניסה מומתקת על ידי העוברת, שרחל הופכת למתחזקת בין הצדיק לעייש.⁴⁸ וכותה וקורבתה לצדיק משתקפת בעראק ובתחסוד שהוא מקבלת בכלל זאת – שוב ביטוי להזונה אודאלית – אותן וסיפן כי בקשתה נענתה והhirzon ישנים בכדי טוב. (ייתכן כי משתקפת כאן גם האמונה העממית כי יש לספק את כל מאוריה של האישה התורה בתחום; והשוו: תלמוד בבלי, יוֹמָא, פ"ב ע"א.)

47 נזכר בהיכנעותו של הצדיק מליחסו לביתה בחולום קורם, אחרי שלא הזדרזה לתהום לקוטחו כספי שמצאה,

48 הביקורת בוגר יعيش על שאינו מקפיד בשורתה המבקרים פרצות אויל על מתח וועל תחרות מובלעת בין רחל לעייש. כפי שנויות בהמשך.

החלק השני של החלום קצר אך עז רושם, משומש שבמהלכו רחל חווית ופגשת באהמה המנוחתה. מילוייה של האם: 'לאן נעלמת? אני מתחה לך מומן', גראות כהשלכה מובהקת של תחווהת האובדן של רחל, שאמה עצובה אותה בצעירותה, כאשר הייתה זוקה לה ביותר. הקשר הרויזמי בין האיחוד המתחדש עם האם לבין 'סתורו של גן עדן' מומחש ב ביקור שהשתיים עורכות בטוקום. חמונה הסיום לבין התפקידים המשקפת משאלת אוראלית גלויה. בין אם התינוק מייצג את החלטת החרוזת אל חייך (וחלב) אמה ומפצחה בכך על אובדנה היכואב, ובין אם הוא מייצג את התינוק שיזולד בשלהם לרחל בעקבות הביקור באחר (תינוק שהאם לא זכתה לראות בחיה), ברור כי בעבר רחל האתר הוא מעין 'תחליף' אם מגונן.⁴⁹

ראוי לשים לב להקלה הבורורה בין שני הلكי החלום. בשנייהם ניצבת החלטת פול וטויות הורים: הצדיק, דמות אב מובהקת, והאם. בשנייהם הדמיות מופיעות כמצוות וכמשכיות, ובשנייהם המשאבים שני מעניות מכובנים לשלהמו של התינוק, לפני הלידה או לאחריה. אם היזהו של הצדיק כדמות אב זוקע לעדרות מאשרת, רחל מספקת אותה בחלוום הבא:

חלמתי פה, איפה נשפך הובל, על יד הבית של יעיש, היה אבא שלי. אני יודעת [בחלוום] שם יש כבר מפשע עמוק, והתחילה למלא אותו מים. ואני אומרת לשני דודים שלי: 'בראו תיקחו את אבא שלי' ותכניםו אותו בסניפי'. אמרו: 'בסדר'. ואין לי אבא. אז תפסו אותו והכינוו אותו שפה, להונך הקבר הזה. אני עוד, כסמכניים אותו, אני מסתכלת פה במקומות הזה של יעיש: כלו ידק, ידוק, שושנים, פרחים; והשפדים — שקיעה כוד אדומה. ואני אומרת: 'א, תראה איך זה, גן עדן. ואני' טקלת כבה צמרותות: 'תראה מה זה גן עדן, שנבען המקום הזה... [משתתקה], אני אומרת: 'איזה יופי שאבא שלי' קבור בנן עדן. כל יום שאני אבא, אני אבקר אותו. ועכשוויד קרוב לי.'

בחלוומה רחל קוברת את אביה בסטוף לסתורו של גן עדן ובכך מפצחה עצמה על העדרו. נקודת הציון הראשונית של הקבר — 'איפה נשפך הובל' — ואולי גם הימים הממלאים אותו, מרמזים לנו על יהסה האמביולנטית כלפי האב, שאחרי שהתאבלן ונישא בשנית התרחק מילדיו. אולי יש בהם גם כדי להדגיש, בדרך של הנגדה, את ערכו של המקומם ואת יופיו הנפרש לעיני החולמת, כמו גלויה נורית צבעונית, במתלה הקבורה. בסופו של דבר האב זוכה להיקבר בסטוף לטמי המרהיב

⁴⁹ לנוכח האם בסתורו של גן עדן בהמון הסיום של החלום סוגרת טగל בחיה של רחל. נוכדור כי בחלוום שחלם איתה של רחל לאחר טיריה האם דיווח לו הצדיק רבינו יעקב סבאג כי היא שוכנת לכתח בנן עדן.

של גן עדן, ובכך מתקרב לצדיקים הקבורים שם על פי חלומה הראשונית על אוזמתה האחר. רחל מצדה זוכה באפשרות נוחה לבקרו בסדיירות, שהרי מעתה הוא שכן בסטוק לביתה. מפנישיה הליליים של רחל עם אביה ועם אמה בפתחו של בן עדן', שם לא ספק השיא הרגשי של חלומותיה, מצבעים על רוחב השיטושים שהיא עשויה באתר ועל המשמעות האישית העמוקה שהיא מייחסת לו. סמורים אלה של שימוש ומשמעות מסבירים את זיקתה ההודוקה לאתר, שכAMILותיה שלה לובשת צורה של מעין התמכרות: 'אין שבוץ שאני לא הולכת. שבוציא-שבועים שאני לא הולכת, אני כפוי על קוצים, חסר לי משחו. כשהאני שם אני רגועה וטוב לי', ופסח אני חוזרת אחרות, באילו שאני נשענת על המקום. יש לי תמיד ביטחון'.

נקדים את המאוחר ונציג כי חסונה אידילית זו לא נשתרמה זמן רב. משורבותה היתרה של רחל בענייני האתר, אשר הובילה אותה אל המגעל הפנימי של נאמני, הייתה בסופה של דבר לציניות בענייני בני ביתו של יعيش. הם חשדו בה כי היא מנסה להשתלט על שתחו של גן עדן והביאו להרחקתה פן המקום המיטיב שכח נקשרה אליו.

חלום ומיציאות

ההתקורות ברחל אסור שתשכיח את השובדה כי אין היא אלא נזינה אחת, אמנם מעורבת ומסורה טאן כמותה, של קהילת חולמים שלטה שצחה סביב שתחו של גן עדן בעקבות חלומות התגלות של יعيش. איך אפשר להסביר את התגבותה הנלהבות של רבים מבני הקהילה להזדעה לצייר של יعيش, תגבות המסתקפתה למיכביד בחוויות החלום המדוחאות שלהם? כדי להסביר על שאלת זו יש לעמוד ביתר פירוט על אופיו של שיח החולמים בבית שאן ועל השלכותיו לגבי הבנתנו את טבע החלום באופן כללי.

ראשית, קשה להניח שהחלומות שהצגו בפרק זה היו נחווים בלבדי ההודעה לציבור של יعيش. חלומות התגלות של יعيش עשו אפוא כבר דרך אורך מפגנזה פרטית לטטר ציבורי, המשמש לניזום מאטינים. מסלול מושגים זה פלמזרני כי האיכות הרטוריות וכושר ההתקבלות של החלום-כפי-שהווים אינם נופלים בתשיבותם מן המניעים הפרטיטים והחוויות האישיות העומדים לכאהora ביסוד החלום. אמגנס החלומות של בני הקהילה לא היו תנאי הכרחי להתקשרות לפוקום — לא כל המבקרים לאחר חלמו עליו — וכפי שזובהר, הם גם לא היו תנאי מספיק להבטחת המשך קיומו. אולי הייתה היתה בהם עדות נאמנה לתהודה שיצרו חלומות התגלות של יعيش אצל שומעיו או קוראיו. סטראינטראקטיבי זה מדגיש את חשיבות החלום כטטר פיכון ואת ההקשר התרבותי של הגנתו. גם זאת, ראוי לראות את התפיסה הביק-אישית של החלום כמשלימה את תפיסת החלום כחויה תוך-נפשית, ולא כבאה בטקומה.

הדריכותומיה בין חלומות כחוויות פנימיות, השתקפות של הלא-טודע, לבין

חלומות כטורים מכוונים, אמצעי תקשורת מוגדרים מבחינה תרבותית, משקפת את החלוקת החומרית המסורתי בין מחקר חילמה בפסיכולוגיה ובאנתרופולוגיה (Fabian 1966; Lincoln 1935). אולם הבנת החלום המוצע כآن מבקשת בפרט לטשטש את הגבולות הנוגעים בין שני תחומי המחקר האלה. אמנם לזרים אנגליטרים אני חזר ומספריך בדין בין רמת היחיד לרמת הקולקטיב, אך בסופו של דבר ברצוני להראות כיצד מישורי ניתוח אלה משתווים כדי ליצור מכלול מורכב ורב-פנימי, שאינו ספריד בין פסיכולוגיה לתרבות. מטבע הדברים, כשהעסקנו בחומר הביוגרפי והאישי העשיר שסיפורי החיים של יعيش ואברהם מספקים, בלט בניתוח המכדר החוֹרְנֶפְשִׁי, המשקף את החיים הפנימיים של היום. אולם מצד זה היה משופע בסמלים תרבותיים מוכרים, שהחולם עיבר ורייך על הסדרן של אירועי חייו ומצוקותיו. ובאותו מطبع, כשהתמקדרנו בקהילה, בלט יותר המכדר הבינ'-אישי והבן'-סובייקטיבי, המשקף את ההרהורים והרישומים של חלומות התגלות על קהלם. ועם זאת לא נעדר משליח החלומאים הקול הפנימי של משאלותיהם וצורךם, שבאמצעותם כל חולם מшиб לעצמו את גן העדן שלו, תבנית נזוי עלמו האיש, ובORA מחרש את הצדיק 'שלו', על פי מידותיו שלו.

זהירות המתבקשת בדין בסוגת החלימה הקשורה בפולחני הקדושים היא כפולה. מצד אחד, אל לנו להפיקע את החלומות מתוך הפסיכולוגיה האינטיוויאלית, ומצד אחר, אל לנו להתעלם מהודוק התרבותי, הנסמך על מסורת משותפת, שבסוד החלומות. בפרטקו היו חלומות ביקור של צדיקים סוגה תרבותית מוכרת בין יהודים (בן-עמי תשמ"ד, 79-84) ומוסלמים כאחד (1987, 1981; Kilboe 1975; Crapanzano 1975). ומי לאו תפקיד מركז בגילוי מקומות קבורותם של צדיקים נעלמים ובחיזוק הקשר ביניהם לבין מאמנים. דפוס תרבותי זה נמשך בישראל, כמו שלמרדו נביוגרפיה החלומות של אברהם ויעיש. אך גם בקרוב מאמינים מן השורה, חלומות צדיקים הם חופה מוכרת, בעיקר בתחום הhilolot שלהם.⁵⁰

מעבר לסתורת משותפת זו, ההבניה התרבותית של חלומות בית שאין ניכרת בסביבה הפיזית שבה נפרשת עלילת החלום ובדמות המרכז המופיע בו. יהודו של האثر מבוטא בחלומות באמצעות פרוטים מן הטבע, החזרים ומופיעים בתיאורים מסורתיים של גן עדן, כמו טהורותים, זיק, פרחים ועצים פרי, ולעתים

⁵⁰ במחקר שערורי בראשית שנות השבעים עם עמיתו הנרי אברטוביין כפירון, בעת הילולת רב שפץ ברייזה בלב'ג בזופר, למדנו כי בקרים רבים ודובני הבקרים להשתתק בהיילולה על ידי הצדיק שהופיע בחלומו. ובקרים אחרים וטו לביקור הצדיק בחלום בעת שעותם באثر. מכאן שהחלום יכול להביא את החלום אל הצדיק, כאשר שוביקו אצל הצדיק יכול להביא את הפוקר אל החלום. וראו Bilo & Abramovitch 1985.

באמצעות אטרים מקודשים כבית הכנסת, כבר צדיק, ומוקוה טהרה, או פעילותות טקסיות, כמו הדלקת נרות, פירות ותפילה וסעודות מצווה, רוב החלומות כורכית פעילות גוסטין כלשהי עם דמות שהחולם מפרש אליו הנביא, פטרונו של האטר, בחלומות מעטים בלבד אליו מסגיר את זהותו, ובכך מצדיק את דימויו העממי כאבן התchapשות והחופשות העולמות. בדרך כלל הוא מזוהה על סטך הקשר שלו לאחד ('שוכן המקום'), לנוכח הנטעתו התואמת את הדימוי הסטריאוטיפי של רב צדיק (בעיל ז肯 ארוך ולגופו גליתה לבנה). ומתחם הכרת מילון הסמלים הרווח בקרוב המשתתפים בפולחן הקדושים. הטסויות הסמליים השכיחים של הצדיק בחלומות הם: רופא, ערבי, מלאך, יונה, או בעל שם זהה (ודמיינו, ארם פוקר הנושא את השם אליו).¹⁵

הכרה בחשיבותו של האטר, המסבירה את התקבלות ההודעה ליצור של יعيش, נובעת לפחות מהיות המקום הקדוש צומת של שני מערכות אמונה עיקריות: האחת קשורה לנין עדן, שמרכזיותה בקוסטולוגיה היהודית אינה זקופה לראייה, והאחרת מתייחסת להערכת הקדושים. שהייתו רכיב מרכזי בוחות הטסורתית של היהודי מרוקן. משלכות אמונה אלה מופנמות והופכות לסכנות קוגניטיביות בתודעתם של רכים, אם כי הבולטות והכוח המנייע שלהם משנים מודם לאדם. אצל אחדים מהמתעניינים הסכנות התרבותיות המופנמות האלה ורוכשות בולטות קוגניטיבית ורצמה רגשית והגשתי ניכרות, ההופכות אותן למשמעות ניבים לעיצוב ולעיבוד של משלות, צרכים, הסכוימים וקונפליקטים מתוך שלום החוויה האישית, ולהבעתם בחלום. בסעיף הקודם דיברנו את כמיוחטו של יعيش לחזור לנין העדן האבוד של ילדותו ולהיות של מסורת ורוחניות, וכן את רצונו להשתחזר מאימת האיזור שלו כבסיסים הפסיכולוגיים שביסודות הלוטות ההתקלות שלו. בסעיף זה עמדנו על האופנים שבהם חלומות הביקור נותנים מבע לאוביולנטיות של חנה כלפי יוחמו של בעל, שכפתה עליה להישאר בבית שאן בוגד לרצונה, וכן לתחност החסיבות, השליחות והחthon הציבורי של מארך, ולمسئלות הריפוי של זהה. פקם נרחב והוקש דרך השימוש של וחל בצריקים כאמצעי התמודדות ופיצוי, הן לנוכח בעיות בהוויה, השלוות דרך שנירה במהלך חיים תקין (כטו בעיות סביבה היידון ופוריות, מחלות לדים, לבטים ומחלוות בשאלת של שמירת מצוות), והן כנגד בעיות מן העבר, שמקוריהן יתcomes מוקמת ותחност הונחה ונחיתות, הפחדות במרחב חייה גם כיום. מתחו של נין עדן מציג בחלומתיה כבית חם, מעניק ומזין, שבו היא יכולה למצוא מענה לכל בעית חיים. היא יוצרת קשרים אישיים כמו משפחתיים עם יعيش ועם בני ביתו, וסוג זה של זיקה מוככל גם לצדיק הפטרון. הטענה כי הצדיקים מסמלים דמיות הוודאות מיטיבות וגוטלות,

¹⁵ אליו התגלה כמורא כל-יכל כבר בפרק א. ראו מלכים א יז 20-24. כתו: טניונות בפרק הבא, רבי אברוס אוריור, הצדיק של כלו, התגלה לפניה לראשונה בדמות יונה.

וככה לאיסוס חזר בחלומותיה של רחל לאור האסוציאציות הקשורות את אביה, ובעיקר את אמה, לצדיקים.

הרוגמאות היסוד והבולטות ביחסו לקשר זה מצויות בחלומות שביהם רחל מקמת את הוריה בפתחו של גן עדן, ואגב כך טפחה עצמה על העדרם הכאב; על הכאב המופיע גם כיום אפשר ללמוד מהאוצרית הטפורשים של החוסר; וראימה של, מגיל ארבע־עשרה אין לי אותה, בחלום הספגש עם האם: אין לי אבא, בחלום האב. המכונותesi של חלומות אלה — האם המיניקה תינוק באתר והאב הנAKER על רקע תפארה מרהייבת של ירך, שושנים ושקיעה אודומה — מזכירות כעד עצמן. המשאלת האוראלית, העולה בחלום האם, חזרת ומופיעה בחלומות רבים אחרים, שביהם רחל ווכה בענבים, בגעגוע, בטין ובונגה, בעראק ובתפו, ובסודה. הסיפוק הוא כפול ומכופל לנוכח היות המוערכ שהגניתה מבטא: מה אכפת לך? אני רוצה לחתך לך, אומרת חינה (אשת יعيش) לרחל; ובחולם אחר, היה לאף אחד לא מביאה שתיה, רק לך ולוי (לרחל ולאחותה), החולמת ווכה אפוא בפסיכידית על תחושות החסוך והחוסר שהיא נושאת מזמן העבר. פיזוי זה מבוטא לעיתים גם באמצעות דיטריים של כניסה חלקה ונוחה. קשיי כניסה, לשוטת זאת, מתרימים על רגשות אשם ועל חיסר שביעות רצון עצמית. מקומות המרכז של הצדיקים בחיה של רחל מושגנ בעוצמה ובה דזוקה באוטם חלומות מעטים הכלולים מטר מזרמו של תוכחתה, לנוכח השתנות בעיריכת סעודת באתר או הייננות בטבילה לפני הביקור בו. בחלומות אלה הצדיק מופיע כמיין מצפן כספי, המפגש בחולמת להתקן את המעוות, והוא מכתרת לצית. התוצאות ההתנגדויות של המפגשים הליליים מראות בעליל כי לא פחות משהלום מערץ מתוך המציאות, הוא משתחף בעיזובה.

פסקונה זו בדבר הקשר הקיים בין חלום למציאות ניתן להכליל על קהילת החלומים כולה. יعيش, אברהם, ושותבי קדושים אחרים תרגמו את חוויות החלום הפרטיות שלהם למציאות פולבית בהקימם את האתרים הקדושים בכתיהם. שיח החלומות שהתחת בכתה שאן, בצתת ובמקומות אחרים משקף את השפעת המציאות, בין אם היא שירה (ביקור 'בפתחו של גן עדן', למשל) ובין אם המתווכת קריית ההודעה לציבור או קבלת מידע על הכתוב בה). על החיים הפנימיים של בני הקהילה ועל חלומותיהם. אולם, כפי שראינו בפרקה של רחל ושל מאכינים אחרים, המפגש בחולום עם האתר המקודש ועם פטרונו בהקשר של בעיה אישית מציקה הזוכה לביטוי, ולעתים אף לפרטן. מהויה פעמים רבות נקודת מפנה ההפכת את האמונה בצדיקים לחוויה אישית מרגשת, המאפשרת על ידי מעורבות ומהויבת אישית חזקה. הביטויים ההאגנוגטיים של מזירות ומחויבות אלו מפוגנים, שוב, את כוחם של החלומות לעצב מציאות, ולא רק לשקפת.

צמיחתה של קהילת החלומים סובב 'פתחו של גן עדן' מזידה כי יוזמתו של יعيش, שהחילתה בחוויות התגלות פרטיות, נפלה על אוזניים כרדיות בסביבתו

החברתית. אולם ההתקבלות הגלחבת של יוזמתו, המשתקפת בשיטת החלומות העשיד והמורגש (שוק מוגדר פטנו הוציאו כאן), אסורה שתשכיח את הליך שהפקנו בדין על הצלחתו של בית רבי רוד וטשה. מבחן ההישרדות האמיתית של המקום הקירוש אינו מתחזקה בעצמתן הזרה של חוויות התגלות, אף לא ביכולתן לפרט על נימות אישיות כלבות המאטיבים וליצור חלומות מרהיבים של קדושה. ניתן לדמות חלומות אלה לזיווקין די נור, המציתים בצויפם החלبات הראשוניות ומוסכמים אותן לאחר, אך גם כביס במהירות אם לא יתקיימו התנאים והנסיבות המאפשרים את קיום האתר לטוות ארון. בחולף ההשראה וההזהבה הריאשניות, מיסודה של הכריזמה מותנה בכמה וכמה גורמים מעשיים, שרובם בעלי אופי ארגוני ובירוקרטי: הענקת הרשות דתית למוקם מטעם הממסד הרבני, או לפחות נטרול התנגדותו; הסכמת הטוסדות המוסמכים, ברמה הארץית והמקומית, לשנות את יעדו הכספי ולהקים את התשתיות הרכחית לקליטת המבקרים, ומטע פרטום ייעיל, שיביא את דבר המקום לבטים רבים ככל האפשר. בסופה של דבר, אף לא אחד מהגורמים האלה התאפשר במלואו בפתחו של גן עדן. מכין הסירות האפשריות לשקייתו של האתר בבית שאן אחותו ואצ'ין את היומרגנות הטוטונה בחשיפת יציר עולם. מיתוי בחזר בית בעירה חסרת יהוד, גם אם הגילוי נסמך על מסורת קיימת, וכן את העוברה שיעיש לא ניחן בכישורי הארגוניים והפוליטיים שיביאו לימוש התנאים הנוחים לקיום האתר. תאונת שעבר בסוף שנים השמונהים — ראשו וכחפו נפכו על ידי עץ קורס — עוד הוסיף ורוסף את שלוותו בטוקום. בקרוב מקורביו התגלו מחלוקת על דרכי פעולה ועל מעמד אישי, שפגמו באחרות השורות והובילו לפירשת הפועלים המרכזים, וביניהם מאיר ורחל מבין החלומים, וכן מאיר בנו של אברהם מצפה. פרישות אלה סימנו את תחילת הקץ של 'פתחו של גן עדן'.

חלום ושברו: הגירוש מגן עדן

מכקר שיזומן היום לשיכון די בבית שאן יתקשה לגלות סטמנים של קדושה בבית הפשפוץ, מספר 1/210, הצמוד למרפאה המקומית של קופת החולים. אין באתר, שבמשך קרוב לעשורים שנים היה מדורש רפואי ומוחלל חלומות תוסס, והן טיקמו המסדר נעלמו כמעט מהנוף המקומי. בשנת 1990 עלה בית הכנסת על שם אליהו הנביא בלהבות וכל חוכתו, על ארון הקודש וספרי התורה שבתוכו, נשרפה. אף שהחקירה הרשמית תלחה את הסיבה לדלקה בקצר החטמי, יعيش התקשה להשתחרר מהחשד כי הצתה מכובנת היא שהמיתה חורבן על מסען חייג. הוא שקע ברכדוֹר, שהתעצם והלך בימים הקשים של אחר האשון, שבתאם עמל בגפו לפנות את האפר הרוב שהצטבר על רצפת הבטון של הפתח המופלא.

מודולר כוחות ומור נפש, הוא סירב בעקשנות להצעות מהעירייה וממכרים לסייע לו בשיקום המקום. השופה הייתה בשבילו סיינן נהרון כי תמו ימי של 'סתור' של גן עדן. אחרים משכני ומקורביו בעבר עוד הוסיף שמן על המזרה, כשהציגו את האסון כאות משפדים, המצד עליון שמדובר לא היה ראוי להתקיים בכלל פנים מוסרי כלשהו. שלוש שנים לאחר הרשות מכרו יعيش וחנה את ביתם, ארדו את מטלטלים ועברו להתגורר ביבנה שכורווות בתל-אביב, בסמוך לאחת מבנותיהם הנשואות. ביבנה ובביבותה התגוררו, כוכור, רוב בני משפחתה של חנה, וגם שתי הבנות האחרות של בני הזוג כבר דרו באותה עת עם משפחותיהן באזורי הרכזו.

מעבר לעובדה שהמעבר ליבנה סתום את הנולל על הסיכון לכונן מחדש את 'סתור' של גן עדן, הוא גם היה היפוך טרני לרצף האירועים שעמדו ביסוד הקמת האחר עשרים ושתיים שנים קודם לכן. כוכור, גם אז עפוד בני הזוג עברו ליבנה, אך תוכניות סוכלה ברגע האתוון ממש, משתגלה ליעיש האתר המופלא שבচচ্র ביתה. הפעם יצאת תוכנית העזיבה אל הפעול, בלי שהופרה על ידי התערבות כלשהו, אנושית או פלאית.

המעבר ליבנה לא היטיב עם יعيش. בכית שאן הוא נפנה עם ותיקי התושבים, עבר באופן רצוי בשירות העירוני, תחיליה כאחראי על צוות ניקיון ואחר כך כשרת בבייה ספר, חכה לכבוד ולהערכה על ססירותו. ואילו ביבנה הוא התקשה למקרה תעסוקה, עקב גילו המתקדם ומצב בריאותו. גרווע מזה, אוובין האתר המקודש, שלו הקדיש את פיטיב מרצו, רוקן מסגננת הייז און התכנים הרוזניים ואת תחשות הייעוד והחברה החברתיות שליווה בסתורו של גן עדן. אף שבני הזוג, ובמיוחד חנה, מוצאים גם צד זכות במעבר, שהוביל אותם להתחדר מחדש עם בנותיהם ועם רביהם מקורבייהם וליהנות מתחמייהם, דומה שייעיס, שחויפש לברווא מחדש את גן העדן של ילדותו בירכתי ביתו הקודם, רואה בעקירה ממש מעין גירוש מגן עדן. הוא מתרפק על ימי היפים באתר, וחזור ופערין במכתבי התודעה ובסיפוריו החלום שאסף מהטבקרים במקומות. גם בטקומו החדש אין הוא מוחתר על השורה לאיליו הנביא, שנאג לשורך באתר בתחילת חודש אלול, אלא שעתה הוא מקיימת במתכונת צנעה כבר רבן גמליאל, הזריק הפקיומי של יבנה. הוא מקדיש הרבה מזמן לקריאה בספרי מיסטיות ורפואה עממית, ישנים כחדרים, ו אף מנשה לעתים לגוזר מותכם מתכוני ריפוי למקרים. אפשר לראות ברצוונו העז של יعيش להתעמק בדברים האלה ולראות תוצאות, כמו גם בסעודה שהוא נושא לקבר רבן גמליאל, רשיי ניסיונות להמשיך במשחו את מסלול חייו הקודם כבעל מקדש ויפוי מכוחם של הצדיקים.

אין בידי לקבוע בביטחון עד כמה חי 'סתור' של גן עדן בתודעה של תושבי בית שאן. גם אם אחרים מהשכנים עדרין קשוריהם הילת רפואייה של קדושה לבית המשפטן, כפי שלמדתי כשיחות אקראי בשיכון, המקום שוב אינו

משמש לריפוי. ומשנעלם הادرר המרפא, נמוגה גם קהילת החולמים שהתגבשה סבבו, ונגה לכאורה השגב המיסטי שהולידו המפגשים הליליים עם הקודשה. גם זאת, רישומי פתחו של גן עדן לא פסלו לחלווטין פון השולם. במרקח שני רחובות מביתו היישן של יعيش, בדירה קטנה המכוקפת בקומתו השניה של בית שיכון דהוי וחסר יותר, רוחשת פעילות רפואי ענפה, שפקוד הרואתה במפעלו של יعيش. כדי לעמוד על טيبة של דירות הריפוי החדש הזה, علينا לחזור ולהתוויד לדמותו פתוחה בקהילת החולמים, רחל בן-חמו.

כאשר נפרדנו מרחוב בסוף התת-פרק הקודם (ומבחןיה כרונולוגית, בסוף שנות השמונים), היא הייתה בת בית בפתחו של גן עדן. היא הרבתה לחלק במקום סעודות בימים ופקדת אוחז בחלומותיה בליליות. קרבה יתרה זו, שמצוה לה ביטוי נרחב בחלומות שהצגנו, הייתה לצניעים בעניי בעלי האתר, שנרתעו מהתגוננותה הדומיננטית והמוחצעת והשדו בה כי היא מתחפש לקנות לה חוכה על המקום ולדוחק את רגליים טמנו. בסופו של דבר היא נדרשה להדריר את רגליה מן האתר, שבו נמצא לה לדבריה מענה לכל בקשותיה. נקל להעירך את עוצם העלבון והכאב ששחה רחל אם נזכר בגילוי הכבוד והחיבה שהיא הרעיפה על יعيش ועל בני ביתו בחלומותיה. משחרורקה מהפקום, הייתה כבר רחל בעיצומו של תהליך התהווות רתית, ועשירה בספוגשי חלומות מסעירים עם צדיקים רביים, ובראשם אליהו הנביא, נוטר פתחו של גן עדן. תחשות הייעוד שהקנו לה חוויותה הליליות (שהחולו, כפי שנוכחנו, עוד לפני כינון האתר) הובילו אותה לנצל את קרבת הצדיקים כדי להציג מברכתם לבני אדם השוראים במטוקה. בהדרגה קנחה לה רחל שם גם מחוץ לבית שאן כמרפסה שעיקרה כומחיזתה טיפול בעקרות.

כינגוד למראיתו המונחת של בית השיכון שרחל מתגוררת בו, דירתה מטופחת למשען. הקירות מעוטרים בדיחסות חמונות צדיקים, הפלות את הבאים כבר מתחילה גרים המדרגות המוליך לדירה, ובחפציהם אחרים של קדושה: נרות צבעוניים, קופסאות צדקה וספריו קדושים, התמנות והחפצים בולטים שכעתם בזוכות ריקען המרויב, הכלל כדי קטיפה בוהקים ויעטורים צבעוניים, שאלייהם נוספה כחובות הקדשה מזוהבות ומוכספות. מאחוריו נודש פצועצע זה עומדר בעליה של רחל, שמאז פרישתו לגמלאות עוסק באחד מחרדי הבית במסגרו חפצי קודש ובעיטורים. תחביב זה שכדו בצדו, כבר מהაצטלה תוזורת שהוא סעניק לזרת הריפוי: רבים מהפונים לרחאל אינם מסחפים בתרומה بعد ברכתה ורוכשים גם חמונה, נד או קופת מעוטרים שהכין בעליה.

חדר הקבלה של רחל צר מלכיאל את החפצים הנורדים אותו. ארבעה כסאות מהודרים של אליהו הנביא, כריות מעוטרות בכתבונות הקדשה מזוהבות ומדיסים עמוסים בספרי קודש, מתלוים לתפנות הצדיקים, לנרות הטקושים ולבוסות השמן שכפיגת ההדרקה. בין הצדיקים הרבים הזוכים בנוס או בגר להרלקה

נסאז את רבי יעקב סבאג, צדיק הילודות של רחל ממראפש, את אבות האומה ואומותיה, את שבטי ישראל, וכמוכן את אליהו הנביא. בין צדיקי פרוקו בולט נזר של בבא סאל, אך לא נפקד גם מקומו של רבי נחמן כברסלב, שאות קברו באוקן פקדה רחל לאחר שהתוודה אליו באמצעות אברך מקומי. לבד מתחמות הצדיקים, גורשות את הקירות מנותות מפנות אסירות תודה, וביניהן בולטים שירי הודיה לרוחל, על בד מהדור או ניר קלף, שרוכם מקלסים אותה על סיועה בהשגת פרי בטן. יש שידים שבהם מתקבצות אותיות המילה הראשונה בכל שורה בצוות אקרוסטיכון לשמה המלא של המרפא. רחל מתעדת באופן שיטתי את הצלחותיה. מלבד התמונה הצעונית וחפציו הקודש, מצויים בחדר קלסרים מתפקדים ממכתבי תודה, יומני חלומות, דוחות רפואי, ואלבומי תמונות מהודרים מטקסים ברית מילה של ילדים שנולדו בעקבות ברוכתה. פעמים ורבות מונצחת רחל בתמונות אלה כשהיא רוחצת את התינוק לפני הטקס — זכות שהיא תובעת לעצמה בגמול על סיועה.

הטיפול שרחל מציאה מנצל את קרבתה לצדיקים הפוקדים אותה בחולמותיה, כדי לניס את עוזרם לפוטנים אליה, שרוכם המכירע נשים. שיאו של המהLEN הטיפולי, המונצח בתמונה הצעונית שעלה גבי כרטיס הביקור מהדור שלה, הוא הדלקת נרות לצדיקים ותiliary פניהם בתפילות ובקשות. כיהה למץ שמחנהה הרובנית רחל בנים-חומר, וממחנהה בכיסוי ראש המתאים בעכיזו לשלמה, היא מרבה להפיצר בפונות לחזור בתשובה. ואף מחלוקת להן רפי הוראות משוכלים מצד למלא את המצוות כהלוונתן. אך דברי היכ بواسים וההטפה הדתית נמהלים במהLEN המפגש האורוך והמנוגט בידי בוטחת, באירוע נוריב. רחל, מהירות דיבור ומזהקצת ביטרי, מפיקה הנאה לא מוסתרת מהנחיית הפונות ומהשבחים שהן מריעות עליה. עם זאת, היא מסתפקת בקבלת קחל רק בשעות אחר הצהרים והערב, משום שתת רוב שנות יומה היא מקדישה לטיפול באחד מארכעת נסידיה. מתוך חפתת ילידה, בת בכורה ואורבעה בניים, רק הצעיר המשרת בעבאס עדין מתגorder בכית.

הצלחתה של רחל בטיפול בעקרות מסתברת מאפייודה מורכבת בעברה, המוצביה לדעתה על הזכות השמורה לה בסודות. תחילת האירוע ניצול לרעה של הוצאות. חמץ הלידות שחוווה רחל חתמו הריגנות קשים שמידו את חייה, הצורך לה היה ביקשה בתפילהותיה שרחמה יסגר מבל' שתיאלץ להשתמש באמצעות סדר, היא לא התעירה עוד. ליפים, משהלימה את חורמה בתשובה, ניחמה על בקשתה הנמהרת וכיישה לעליה מתיילה. בתגובה היא הצטוותה בחולמותיה לברך נשים עקרות כדי שייזכו בפרי בטן, ואלו '... יהיו הילדים שלך'. את הילדים הרבים שנולדו בעקבות הפניות אליה (ושכלולם מתוועדים ומצלומים באלבומים

בחדר הטיפול) היה אכן רואה כטפין פיצוי על העקרות המאוثرת שהmittah על עצמה.

כפי שנווכח בהמשך, שאלות לגבי המכחו הנשי ולגבי מקומם של הילדיים בעיתוי וርישת תפקיד הריפוי במחזור החיים הנשי, שבו וצלו גם בסיפוריה החיים של סוכנות צדיקים אחרוז. במקרה שלפנינו דוחוקה מि שסבילה מכעיה עקרות (שנטיבותיה אמגנס מיזוחות כמיין) נבחורה לסייע לנשים חסוכות פרי בטן. רחל מודעת להחלטין לקשר שהתגניה פרזוקסלייה לכאהודה זו מציבה בינה לבין רחל המקראית. לדבריה, גילה לה מקובל ידוע כי שורש נשמה מקרו ברחל אמן, וכי זו מסתופפת בבייתה, בין שאר צדיקים.

המקום המתוקדר לאליהו הנביא בחדר הטיפולים מועד עניין מיוחד לנוכח היותו הצדיק הפטרון של 'פתחו של גן עדן'. רחל מתארת קשר קרוב וסמושך עמו, שהחל כוכור שוד בזמן שהאתר היה קיים. לאליהו כאב', לדבריה, על שהוראה מן האתר, משומ שבקך ניטלה פמנו השטחה. לימים הוא תור והופיע בחלוסה ברגע מכריע, כאשר גמורה אומר למכור את דירתה ולבור לבית מרוחות במקומות אחר. אליהו התגלתה לפניה בחדר העובדה שלה והודיע לה: 'בתין, באתי להזהיר אותך, אל תזוב! הבית הלאי בנשמה של הבן אדם'. רחל אכן חזרה בה מהחלטתה בעקבות הביקור הלילי והחלטתה לשפט ולטפח את הדירה הישנה במקום להטירה מחדש.

כמו בכינון 'בית רבי דור ומשה' ו'פתחו של גן עדן', גם במקרה שלפנינו סיכל הצדיק את הכוונה לעזוב את הדירה ממש לפני פימושה. דפסוס זה יחוור ויופיע גם בסיפוריה החיים של הנשים המרפאות שיוצגו בספרים הבאים. במקרה שלפנינו, נכוונתה של רחל לבטל את רצוניה מפני הצדיק ולהישאר בדירה הישנה במלשת שבוחאים על רקע חוסר יכולתו של יعيش לשמר את הזכות שנפללה בחיקו והחלטתו לעקור מביתו ומעירו. רחל רומות כי אליהו הנביא מתגorder שטה בבייתה שלה, כמו רחובות ממוקמו הקודם שעלה כלבות. מכל מקום, היא מקידיה לעזוך את ההילולה אליהו לאחר מימי אלול הראשוניים, ממש כפי שנagnet לעשות יعيش למניה. גם אם תכו ימי של 'פתחו של גן עדן', דומה שהצדיק הפטרון שלו לא נעלם מהנוף המקורי. אלא עקר לדירה אחרת בשיכון ר' בבית שני.⁵²

⁵² מלבד רחל בניחנו, הפקו שתי נשים נוספות ספוגוא אסון-אפריקאי המתגוררות בבית שאן, ורדה טיב וטליה אהרון, לטראות ולמתידות בתשובה בעקבות השראה בחלום שמקורה אליהו הנביא. גם נשים אלו, כמו רחל, השתיכו לקהילת החולומות המקוטית שצמחה בעקבות ספוגו של יعيش. אולם רחל היא המוכרת וה��ופורת ביותר בין השלוש, כפי שמתאר פכתבו של עמוס נבו, 'קדשת', קדושה, קדושה', כתובשי 'שבנה ימים' של ידיעות אחרונות מ-16 ביולי 1993.